

KAJ PA MOREM, ČE SMO BILI!

Pred petindvajsetimi leti me je pot zanesla v Literarni klub v Slovenj Gradcu. Takrat sem imel z literaturo precej posla, ker se me je prijela kakor bolezen. Z Dragom Pečkom sva začela pogovor v njegovi sobi v Slovenj Gradcu, kjer je v radiu Kosmaj, na katerem je bilo baje mogoče slišati veliko več kakor na navadnem radiu, skrival cigarete. Drago je kadi, ker je trdil, da napravijo cigareti prima glas. Spremil me je na poti do Šmartnega, in ker nisva končala, sem ga spremljal do doma, potem me je pa spet spremljal do Šmartnega. Včasih sem z Vinkom Ošlakom sedel na slovenjegraški železniški postaji in čakal na njegov vlak za Prevalje. Govorila sva o vsem mogočem in še o esperantu, ki se ga nisem nikoli naučil. Domov sem odhajal po temnih stezah, po katerih sem poznal vse korenine in kamne že na pamet.

Mislim, da se je gostilni, kjer smo se sestajali, reklo »Pri Ančki«. Dobivali smo se v zadnji sobi, ki je gledala na prostrano dvorišče, kjer so takrat še privezovali konjske in živinske vprege. Mislim, da smo pili čaj, če smo sploh kaj pili. Pogovori, v katere smo se utapljali, so bili neskončni. Ne spominim se natančno, o čemer vse smo govorili, a v glavnem smo hoteli pravo literaturo, malo smo govorili čez ekstreme, malo o hermetizmu, malo o takem in drugačnem angažiranju. Kje so tiste besede, ki so se zgubljale v melanholični mrak pod gostilniškim stropom, kje so tista spremljanja...

Pravzaprav sem hodil v gimnazijo, a tam so se mi vsi krožki zdeli tako šolski. Okrog Literarnega kluba je bila atmosfera drugačna, bolj študentska. Začeli so izhajati Odsevi s kockastimi in trikotastimi platnicami, kjer sem objavil prvo resnejšo pesem, pravzaprav prvo pesem, za katero sem vedel, da pesem je in da sem pesnik. Prvi honorar je znesel takrat deset jurjev in spominjam se ga še danes.

Neko belo jagnje je tekalo v mojih pesmih navzdol po travniku, ob robu gozda pa so se rdečile jerebike. Drago Pečko mi je govoril, da je to brat, ki je šel od doma delat v tovarno. Pa ni bil brat, samo razkošna bilka je bila, podobno ka-

Naca Rojnik, Mati z otrokom, žgana glina, 1989

Naca Rojnik, Portret, žgana glina, 1990

kor slika s kosci, ki so v jutru kosili čez travnik na hribu, nad njimi pa je sijalo rdečkasto jutranje sonce, jaz pa sem odhajal od doma in sem se čudil tej sliki. V enem žepu je bil Steinbeck, Thomas Wolff, v drugi Kuntner, Ogen, Salamun, Vipotnik. Ah, kako veliko delo je napravila za slovenjegraško literarno sceno Kristanova Joža, ki je bila takrat poročena z Martom Ognom, beatniškim pesnikom, glasnikom svoje generacije. Kaj pa Založnikova Zora, pa Proštov Edi, pa Kolarjev Niko?

Tistega našega gnezda ni več. Pri Ančki ni več gostilne, na dvorišču, na katerem so privezovali vprege, sem nedavno videl rasti plevel. Veliko se je spremenilo. Samo Tisnikarjev Jože se mi zdi kar naprej tak, kakršnega sem srečeval takrat. In zveneči bariton Turičnikovega Toneta je prav tako enak. To dvoje stoji kakor privez za spomine v izginulem času. Nekako tako se mi zdi, kakor se mi je zdelo takrat, ko sem se po Potočniškem klanecu dvignil nad mesto, ki se mi je zdelo v kotlini tako svetlo in veliko. Potem pa je izginilo za temnimi hrbti smrek in name so sijale ostre, dišeče koroške zvezde.

Jaz in zvezde. Ta občutek soočenja s kozmosom mi je tako ljub. Jaz in zvezde. Brez kogarkoli drugega. Mislim, da zato nimam generacije. Imam sošolce, s katerimi prepojemo vse obletnice mature, generacije pa nimam. Morda sem jo pozabil, morda je ona pozabila name, kdo ve! Ne morem več sedeti brez nostalgije na vrt pri Šulerju, ne morem brez nostalgije prečkati slovenjegraškega trga, kjer se v teh dvajsetih letih ni kaj dosti spremenilo. Povsod okrog mene pa obrazi, ki me spominjajo na tista leta ob koncu gimnazije, ko sem bil ves tam, na tistem koncu, pa nikjer drugje, do vratu v literaturi in patetičnih pogovorih.

Kakšno drugo slavo pa čem peti Literarnemu klubu in Odsevanjem, ki so zdihovala tam na koroškem koncu tako romantično in svetovljansko, kakor da se jih spominjam z nostalgijo?

Marjan Pungartnik

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

V občini Slovenj Gradec se je v letošnjem letu zvrstilo veliko zanimivih kulturnih dogodkov; vsekakor je prav, da opozorimo na najpomembnejše in najznačilnejše oz. tiste, ki so določali kulturni utrip v mestu in občini.

Januar

V kulturnem domu je nastopila Jerca Mrzel, slovenska igralka, z zaokroženim programom interpretacije Prešernove poezije. Prireditev je bila posvečena slovenskemu kulturnemu prazniku, organiziralo pa jo je KD Splošne bolnišnice Slovenj Gradec. V Galeriji likovnih umetnosti se je iztekla razstava likovnih del kiparke Nace Rojnik iz Slovenj Gradca.

Februar

Prešernove proslave so bile v vseh večjih krajih v občini, osrednja je bila v Slovenj Gradcu: na njej so podelili Bernekerjevo nagrado in Bernekerjeve plakete. Gledališka skupina Kulturnega društva Mislinja je pripravila premiero Meškove drame Pri Hrastovih. Gostovali so tudi v Slovenj Gradcu. V Galeriji likovnih umetnosti so odprli fotografsko razstavo Georga Gracianskega.

Marec

V Radušah je praznoval peto obletnico delovanja domači moški pevski zbor. V Pesnici pri Mariboru, kjer je bilo srečanje lutkarjev severovzhodne Slovenije, so nastopili tudi učenci Prve osnovne šole Slovenj Gradec in uspešno predstavili lutkovno igrico Koga se je prestrašil strašni zmaj. Na občinskem srečanju odraslih pevskih zborov Koroška poje 92 je nastopilo štirinajst zborov, kar kaže na razvejano pevsko dejavnost v občini: tudi po številu zborov glede na število prebivalcev sodi naša občina domala v sam vrh slovenskih občin. V galeriji dr. S. Strnada je razstavljal Alojz Zavolovšek iz Mozirja, v Galeriji likovnih umetnosti pa so pripravili obsežno razstavo likovnih del Franja Goloba in Lojzeta Šušmelja, dveh mladih umetnikov, ki sta padla kot talca med 2. sv. vojno.

April

Na sklepni prireditvi Koroška poje 92 so se v Slovenj Gradcu zbrali najboljši zbori iz koroških občin. V Kulturnem domu je bilo srečanje mladinskih in otroških pevskih zborov iz občine v okviru prireditve Koroška poje 92. V Galeriji je gostovala razstava Znameniti evropski pisni spomeniki.

Maj

Moški pevski zbor Kope je pripravil v Šmartnu letni koncert. Mislinjska gledališka skupina je nastopila z igro Zdravnik v Slovenj Gradcu. Na srečanju otroških folklornih skupin severovzhodne Slovenije v Slovenj Gradcu je poleg domačih nastopilo še trinajst skupin in gostje iz Madžarske. Lepo je uspelo srečanje koroških pihalnih orkestrrov v okviru prireditve Odprta vrata Slovenj Gradca, prav tako osmo tradicionalno srečanje gasilskih pevskih zborov Slovenije, ki je tokrat bilo v Slovenj Gradcu; nastopilo je 11 zborov iz raznih krajev Slovenije. V Galeriji so odprli mednarodno razstavo domače in umetne obrti Alpe-Jadran 92, v prostorih Mladinske knjige pa predstavili (prenovljeno) Pečkovo monografijo.

Junij

ZKO Slovenj Gradec, Krajevna skupnost in Glasbena šola Slovenj Gradec so organizirali koncert pianista Federica W. Gulda z Dunaja. Upokojenska pevška zbor iz Šmartna in Slovenj Gradca sta gostovala v Ljutomeru in Šentvidu pri Stični, moški in dekliški pevski zbor iz Šmartna pa na Češkem. Skupina ILEX KD Slovenj Gradec je sodelovala na akustičnem festivalu v Žalcu. Literarni klub Slovenj Gradec je pripravil dvodnevno delovno srečanje na Uršlji gori. RTV Ljubljana in Dekliški pevski zbor iz Šmartna sta posnela glasbeno kaseto. V atriju Galerije likovnih umetnosti in Koroškega pokrajinskega muzeja so na zelo obiskani tiskovni konferenci predstavili Vodnik po Mislinjski dolini (o knjigi sta spregovorila avtorja Stane

in Karla Berzelak). 3. mednarodni lutkovni festival Pristan 92 je gostoval s tremi lutkovnimi predstavami tudi pri nas: nastopili so lutkarji iz Avstrije, Hrvaške in Slovenije. Dekliški pevski zbor Šmartno je nastopil v Zagorju in osvojil srebrno plaketo ter se uvrstil na Celjski festival. Na srečanju vokalnih skupin v Litiji je uspešno sodeloval Kvintet Breznik iz Pameč. RTV Slovenija in Oktet Lesna sta posnela krajši film Mi smo mi, Koroški radio Slovenj Gradec pa je z več prireditvami oznamoval 30-letnico svojega delovanja.

Julij

Oktet Lesna je gostoval v ZDA in Kanadi.

September

Kvintet Breznik je gostoval na Vrhniki in v Italiji. ZKO Maribor in Slovenj Gradec sta s plesnim teatrom Aldea iz Maribora organizirala premiero baleta Klicali so me Puby (ob 15-letnici smrti dr. Ljube Prener). Petnajstletnico delovanja so praznovali — Oktet Lesna, Mešani pevski zbor H. Wolf, Upokojenski ženski pevski zbor Jelka in Kvintet Breznik. Ob tej priložnosti je bilo podeljenih 50 Gallusovih značk, Gallusovo listino pa je dobil Tone Gašper za prispevek k razvijanju pevske kulture v občini in Sloveniji. Gledališka skupina KD Mislinja je sodelovala na Linhartovem srečanju ljubiteljskih gledaliških skupin v Zagorju, Mešani pevski zbor Slovenj Gradec pa je gostoval v Trziču, nastopil pa tudi na otvoritvi razstave likovnih del Stane Lušnic — Arsovske v Tinjah na Koroškem. Oktet Lesna je v avli nove osnovne šole predstavil film Mi

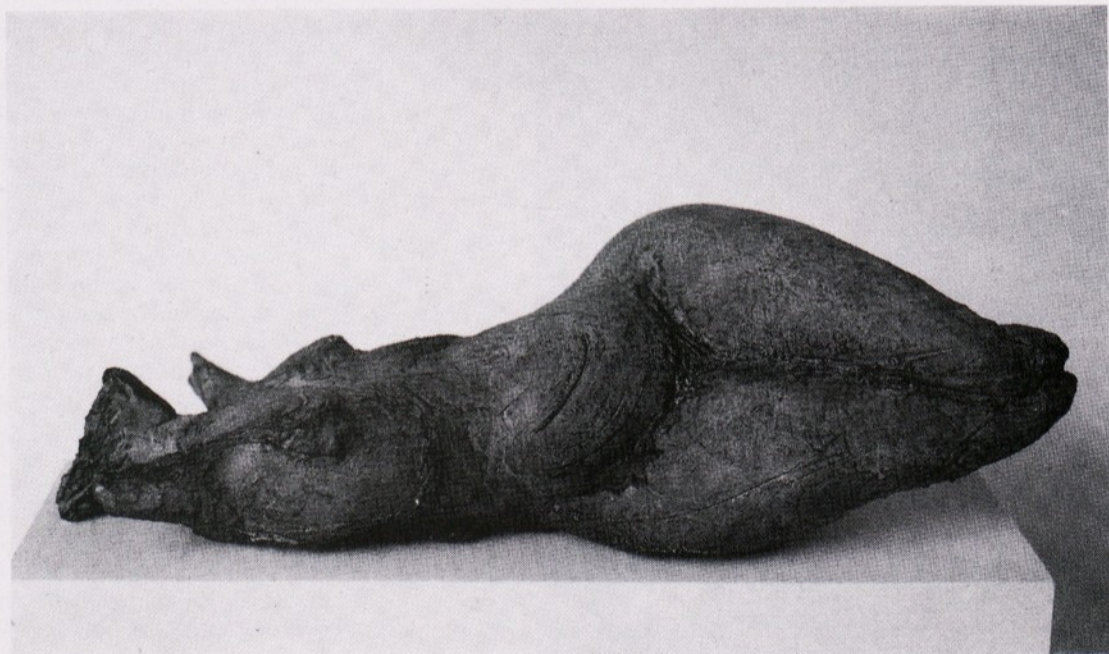
smo mi in video kaseto o gostovanju v ZDA in Kanadi. V Galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo kiparskih del Lojzeta Jerčiča, domačina z Mute, ki sicer živi in dela na Japonskem. O delu in življenju avtorja je spregovoril Jože Hu-deček.

Oktober

V začetku oktobra so v Galeriji likovnih umetnosti predstavili grafike likovnega ustvarjalca Karla Brandstatterja iz Beljaka, v prostorih Mladinske knjige pa sredi oktobra (15. okt.) roman Vinka Ošlaka z naslovom Hagar. O avtorju in njegovem življenju je spregovoril Tone Turičnik, prof., roman Hagar pa je inventivno razčlenil dr. Denis Poniž. Avtor Vinko Ošlak je ob tej priložnosti odgovarjal na številna vprašanja in utemeljeval izhodišča svojega pisateljskega dela ter odnos med realnim in upodobljenim. Roman je izdala založba Mihelač iz Ljubljane.

Dan pozneje pa so v kulturnem domu na pogovoru spregovorili o darilu podjetja Smelt Slovenj Gradcu — podjetje Smelt je mestu podarilo skulpturo Venetski konj kiparja Oskarja Kogoja — avtor kipa, umetnostni zgodovinarji in drugi strokovnjaki o zgodovinskih razsežnostih konjereje na Slovenskem, elementih pričujoče kiparske upodobitve in tehničnih postopkih ter lokaciji postavitve. Pogovor sta zaokročili kratka analiza tega motiva v likovni tvornosti v preteklosti ter beseda predstavnika donatorja (g. A. Čizka) o namenu in pomenu odločitve. V imenu IS SO Slovenj Gradec, ki je bil organizator srečanja, se je zahvalil za darilo in predstavitev njegov predsednik Janez Komljanec.

Andreja Golgranc

Naca Rojnik, Akt, žgana glina

KALJENJE MIRU

Naredite mi to sceno zopet živo!

Vsakič, ko na Koroškem radiu zaslišim napoved »Kultura vabi«, se spomnim, da ima Slovenj Gradec na tem področju pravo bogastvo (mesto ima tudi sicer bogato strukturo). Z neskromnim zadovoljstvom ugotavljam, kaj vse imamo: dva muzeja, umetnostno galerijo, manjše galerije, kulturni dom tu in tam (v Starem trgu), knjižnico, prostore Mladinske knjige z literarnimi večeri . . .

Imamo kulturno društvo in Zvezo kulturnih organizacij. Lahko smo ponosni, a kljub vsemu nekaj manjka, nečesa nimamo — in tu zija luknja. Kakšna luknja?! Klub! Nimamo kluba.

V rdečih časih bi rekli »mladinskega kluba«.

Morda se je začelo z rastavo fotografij Tine Hauser v avli Srednje šole. Takrat smo sredi odličnega vzdušja morali oditi (šola je pač šola) in si pokvariti večer v Attache klubu, ki je kontrastno nasprotje kluba, ki ga imam v mislih. Nadaljevalo se je s foto-literarno razstavo v kulturnem domu Stari trg in vse je kazalo na boljše čase: prostor, sodelovanje kulturnega društva (Matjaž Zanoškar — n.pr.), povečan krog aktivnosti, hišnik, ki je »ful za sceno«. Da, scena. Nastala je scena (SC 1). Najbolj je garal Rok Tamše, ki je vso stvar organiziral. In steklo je. Evklid sicer misli, da vse teče, a ponekod se je treba presneto potruditi! In smo se, viribus unitis — s skupnimi močmi.

Na Sceni so se v razmiku po en ali dva tedna zvrstile in iztekle prireditve, ki so bile hkrati krasni družabni večeri: za vsaj dve zaporedni generaciji. Kajne, mama?!

Naj naštejemo:

— foto-literarna razstava fotokluba An z nastopom literatov in skupine ILEX

— gledališka igra v izvedbi skupine ravnstevskih gimnazijcev

— koncert skupine ILEX (scenografija Marko Kristan)

— plesni večer pod vodstvom Dušana Stojanoviča

— razstava grafičnih del avtorja Blaža Prapotnika.

Razstavo so si poleg akademskega slikarja Bogdana Borčiča ogledali tudi pripadniki Teritorialne obrambe, ki so se že pripravljali na vojno. Prav tisto vojno, ki je prekinila in zajezila pretakanje idej, aktivnosti ter ljudi.

Poleti je Scena mirovala, umirala. Jeseni je še dvakrat zabrcala: na koncertu perspektivnega kitarista Marka Merčnika in dan pozneje na otvoritvi likovne razstave Mojmira Plevnika — Mojča. Čez zimo je ubožica zmrznila in se ni odtalila vse do danes.

Pomladi je nekaj zanesenjakov organiziralo večer z imenom »Prerez alter scene« z raznolikim kulturnim programom: koncert, poezija, razstava, scena, glasba. Zaradi sicer gostoljubnega, a ne povsem primerne ambienta — Colatio bara je dogodek, zlasti v malce bolj serioznih krogih, naletel na kritiko (češ, bar je pač bar); čeprav včasih v bleščečo dvorano visoke kulture vstopi kak umetnik kar skozi kletna vrata.

Imamo entuziaste, ljudi z idejami, z voljo, neafirmirane umetnike, skupine za to in ono, bande (beri bende, ker ni vsak band — banda). Imamo kreativne ljudi, ki poznajo somišljenike iz naše dežele in od drugod, ki bi prišli k nam gostovat, razstavljat, muzicirat, modrovat ali pa samo razbijat monotonijo, kar največkrat povsem zadostuje.

A kam? Ja v klub, normalno. V prostor, ki se mu reče kakorkolipačže, ki oživi, kadar se napolni z živimi in živahnimi ljudmi, z dogodki, z manifestacijami, da se ves navzame neke atmosfere, ki se prenaša z enega na drugega, z akterja na občinstvo; valovanje umetniškega sporočila, kreativne energije . . . Ja, feeling! Pozitivne vibracije, če hočete.

Je ob projektu revitalizacije mestnega jedra sploh kdo pomislil na to?! Ali bomo korakajoč med togimi, prenovljenimi fasadami še naprej v nedogled mrmraje popevali refren: »Dirty old town, dirty, dirty old town . . .« Raje nekaj storimo. Revitalizirajmo sceno, pa nam ne bo treba več zardevati pred vrstniki iz drugih mest ob vprašanju: »Čuj, a mate pr vas kak plac, de b naš bend lohka pršu nardit en ful špon špil ke? Jazz in blues, a štekaš?« In takrat nam ne bo treba več nemočno buljiti v tla, kot potolčenim kramohom in tarnati: »Eh, to je mesto miru . . . In nimamo se kam dat!« Postajamo nemirni in nestrpni ob ugotovitvi, da ima vsako mesto, ki da kaj na svoj svetovljanski ugled, tako kip konja kot vsaj en klub. Slovenj Gradec ga nima, ostajamo provinca. Šele ko bomo imeli klub — bomo na konju! Da, šele takrat se bomo, kakor Kogojevo venetsko žrebe, začeli pretakati skozi duhovni prostor in čas Evrope. Do takrat pa ostajamo — ante portas, pred vrati. Odprimo klub, odprimo vrata!

Blaž Prapotnik

PRIDOBITVE

KOROŠKEGA POKRAJINSKEGA MUZEJA

Koroški pokrajinski muzej je v zadnjem letu dni opravil bistven premik v svoji dejavnosti. S preimenovanjem oz. spremembo statusa (uradno smo Koroški pokrajinski muzej od 18. decembra lani) je prevzel številne nove naloge s področja varstva premične naravne in kulturne dediščine. Ravno v tem je njegova prednost v primerjavi s prejšnjimi leti, ko je bil ozko specializirana ustanova, vsebinsko in tematsko omejena le na del novejšje zgodovine, predvsem NOB. Je

pa tudi težava, kajti sprememba statusa pomeni za muzejske delavce prehod na povsem nov sistem dela, ki ga doslej nismo bili navajeni.

Od decembra 1991 do junija 1992 smo v muzeju odprli pet razstav. 18. decembra smo po več kot triletnem intenzivnem raziskovalnem delu in zbiranju gradiva odprli razstavo Koroška krajina 1945—1953; to je prva razstava o povojnem obdobju v koroški krajini in ena izmed prvih na

Slovenskem. V petih razstavnih prostorih so bile poleg splošnih političnih dogodkov prikazane vse osnovne dejavnosti v omenjenem obdobju na Koroškem: kmetijstvo in zadružništvo, trgovina in preskrba prebivalstva, zdravstvo in socialno skrbstvo, telesna kultura, šolstvo, ljudska prosveta in kultura ter gospodarske dejavnosti in povojna obnova. Ob razstavi je izšel tudi obsežen katalog, ki je doslej edini zgodovinski pregled omenjene

ga obdobja v koroški krajini. Ob razstavi smo organizirali enodnevni znanstveni simpozij na temo Problematika zgodovine in zgodovinopisja na Slovenskem po 2. svetovni vojni. Na njem je z referati sodelovalo sedem referentov iz vrst znanstvenikov, ki se trenutno na Slovenskem ukvarjajo s povojno zgodovino.

Razpravo pa je bistveno dopolnil in poživil akademik prof. dr. Janko Pleterški. Sedaj pripravljamo zbornik referatov s simpozija.

Le deset dni potem smo v muzeju odprli razstavo Rimsko steklo Argyruntuma, razstavo je pripravil Arheološki muzej iz Zadra in je gostovala v muzeju mesec dni. Že pred tem je gostovala v več slovenskih mestih; v Slovenijo je prišla še pred vojno na Hrvaškem, vanjo je vključena približno tisočinka gradiva, ki ga ima ta muzej. Otvoritev razstave je bila velik in lep kulturni dogodek, razstavo je odprl član predsedstva RS dr. Matjaž Kmecl.

Otvoritev stalne arheološke zbirke, ki jo je muzej ob finančni pomoči SO Slovenj Gradec in strokovni pomoči arheologinje Mire Strmčnik-Gulič in drugih delavcev Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor uredil v prostorih bivših zaporov v pritličju hiše na Glavnem trgu 24, kjer je sedež muzeja in Galerije, ima med vsemi našimi akcijami v letošnjem letu še posebno težo: pomeni viden in otipljiv prehod muzeja k njegovi splošni zasnovanosti. Stalna arheološka zbirka je torej velika pridobitev za naš muzej in za arheološko stroko na Slovenskem nasploh.

Komaj teden pozneje smo v muzeju odprli Čarfovo zbirko panjskih končnic.

Le kdo v koroški krajini ne pozna vnetega zbiralca Matveža Čarfa iz Slovenj Gradca, dobitnika Bernekerjeve nagrade za leto 1991? Ta zbirka obsega preko 300 panjskih končnic, zbranih v koroški krajini, nekaj jih je tudi iz krajev preko meje, in je po številu primerkov, raznovrstnosti motivov (in tudi umetniški vrednosti nekaterih) ena najbogatejših na Slovenskem.

Zadnja naša večja akcija pred počitnicami je bila priprava in otvoritev razstave o delovanju Koroškega radia v njegovem tridesetletnem obdobju. V razstavo smo poleg fotografskega in dokumentarnega gradiva vključili tudi stare aparature, ki jih je radio izročil muzeju (vse še delujejo).

23. oktobra smo odprli razstavo o vojni za neodvisnost RS — pripravil jo je Muzej narodne osvoboditve Maribor, mi pa smo jo

dopolnili z gradivom z našega območja. 12. septembra smo začeli z arheološkimi izkopavanji Ville Rustice v Dovžah; obnoviti pa nameravamo še Pavčkove partizanske bolnišnice. Sodelovali smo z Zgodovinskim društvom pri pripravi 26. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, ki je bilo od 28. do 30. septembra v Slovenj Gradcu. Že nekaj časa intenzivno zbiramo gradivo za razstavo in katalog z naslovom Stranke, organizacije, društva in združenja na območju koroške krajine do 2. svetovne vojne. V naslednjem letu bomo zaključili prvo fazo raziskovalnega projekta Vojaška zgodovina koroškega partizanstva. Do konca leta bomo pridobili še nekaj obsežnih in pomembnih zbirk muzejskega gradiva.

Največja ovira za hitrejši vzpon in napredek naše ustanove je nizka startna osnova v primerjavi z drugimi podobnimi ustanovami na Slovenskem. Primanjkljaj se kaže v vseh elementih: prostorskem, kadrovskem ter materialnem.

Pozna se, da smo 40 let delovali na relativno manj razvitem območju, razdeljenem med štiri občine, ki so si bile različne po svojih interesih in so temu ustrezno tudi odmerjale sredstva za dejavnost muzeja, pozna se tudi »forsiranje« ene same dejavnosti in zanemarjanje drugih. Druge podobne ustanove imajo marsikaj na voljo, da se lahko že lotevajo različnih eksperimentov, naš muzej se bo moral še nekaj časa ukvarjati le z osnovno dejavnostjo. S prekomernim angažiranjem vseh delavcev bomo postopoma presegli zamujeno.

Razstave so kljub dobremu obveščanju premalo obiskane, prav tako tudi njihove otvoritve (razen redkih izjem), ne moremo pa razumeti ignorantskega odnosa novinarjev do naših prizadevanj. Kljub temu da smo dosegli vidne uspehe, še vedno nismo dovolj priznani, saj muzejskih delavcev nihče ni pritegnil v komisijo za preimenovanje ulic, niti v uredniške odbore ali celo med avtorje publikacij, ki jih pri nas pripravljajo.

prof. Marjan LINASI

BERNEKERJEVA NAGRADA IN PLAKETE 1992

Bernekerjeva nagrada: Bogdan Borčič

Bogdan Borčič, umetnik v ateljeju

Akademskoga slikarja Bogdana Borčiča prištevamo med najpomembnejše sodobne slovenske likovne umetnike. Pripada tisti generaciji umetnikov, ki so v slikarstvu in grafiki ujeli korak z evropsko in svetovno likovno tvornostjo. Skoraj dve desetletji se je t.i. Ljubljanska grafična šola, katere vidni predstavnik je tudi Bogdan Borčič, obdržala v vrhu svetovne grafične ustvarjalnosti, umetniki pa so na velikih razstavah praviloma bili nagrajenci. Tudi Bogdan Borčič, ki šteje med večje uspehe odkupni nagradi na I. in II. grafičnem bienalu v Miamiju na Floridi, pa medaljo na II. grafičnem bienalu v Frechnu, častno medaljo na mednarodni razstavi male grafike v Lodzu na Poljskem (1985), nagrado na 8. norveškem mednarodnem grafičnem bienalu v Fredrikstadu leta (1986) itd. K dolgi vrsti tujih nagrad dodajmo še nekatere domače: 3. nagrada na razstavi Mir, humanost in prijateljstvo med narodi v Slovenj Gradcu, plaketa I. Koroškega bienala, nagrada Prešernovega sklada (1965), Župančičeva nagrada (1977), Jakopičeva nagrada (1982) itd.

Pomembno je Borčičevo dolgoletno pedagoško delo na Akademiji za likovno umetnost v

Ljubljani, kjer je vzgojil cele generacije mladih slikarjev in grafikov. V vseh teh letih in tudi danes še vedno aktivno raziskuje skrivnosti grafične likovne govorice.

V preteklem letu je s svojimi deli nastopal na številnih skupinskih razstavah doma in v tujini, prav poseben uspeh pa pomeni uvrstitev njegove grafike v strogo selekcijo razstave na Japonskem, kjer se je z odmevno nagrado tovarišu in sopotniku Andreju Jemcu še enkrat potrdila inventivnost in kvaliteta te generacije.

Bogdan Borčič živi in dela v Slovenj Gradcu že od leta 1980. Poudariti je treba, da je živo prisoten v kulturnem in likovnem dogajanju. Več let je sodeloval v programskem svetu Galerije likovnih umetnosti, več kot mentorstvo pa je njegovo nesebično prenašanje bogatih izkušenj na številne koroške likovnike, ki jih je prizadevno uvedel v čarobni svet grafike, še več, kot odlični pedagog jih je pretehtano usmerjal k zahtevnejšim in kvalitetnim postopkom tega dela.

Tako je prispeval in še prispeva pomemben in nenadomestljiv delež k rasti kulturne tvornosti v Slovenj Gradcu, posebej še v likovni umetnosti.

BERNEKERJEVE PLAKETE so dobili:

Almira Čegovnik, Franček Lasbaher, Naca Rojnik, Franc Tovšak in moški pevski zbor Ksaver Meško s Sel

Almira Čegovnik je zborovodstvo in dirigiranje študirala na PA v Ljubljani, po študiju pa se je l. 1985 zaposlila kot učiteljica glasbe na Osnovni šoli Franjo Vrnč Slovenj Gradec. Tu je prevzela otroški in mlajši mladinski zbor in začela uvajati otroške komorne skupine. Učenci v zborih radi pojejo, na tekmovanjih pa so le-ti deležni lepih ocen strokovnih komisij.

Leta 1986 je prevzela Mešani pevski zbor KD Slovenj Gradec in tedaj se spet začel njenega kvaliteta rast: 1989 se je že uvrstil na republiško revijo v Zagorju, tam pa je bil predlagan za Našo pesem v Mariboru. Poseben uspeh je zbor dosegel preteklo leto na srečanju zborov slovenskih pokrajin v Ljubljani, kjer je prepričljivo predstavil težak, zaočkrožen in občutljivo izveden program z naslovom »Obrazi sodobne glasbe«. Glasbeni strokovnjaki so ta nastop nad vse laskavo ocenili. In še eno priznanje: v preteklem letu je bila Almira Čegovnik izbrana za dirigentko skupnega nastopa zborov XXII. Tabora slovenskih pevskih zborov v Šentvidu pri Stični.

Tako poustvarjalno pomaga sooblikovati kulturno strukturiranost in kulturno klimo Slovenj Gradca, posebej še z Mešanim pevskim zborom, ki je pod njenim vodstvom postal občutljiv, glasovno pretanjen in tehnično virtuozen izvajalec tudi najzahtevnejših ljudskih in umetnih pesmi, in to domačih kot tujih.

Franček Lasbaher, profesor nemškega in angleškega jezika, zdaj predstojnik slovenjgraške enote Zavoda Republike Slovenije za šolstvo, že več kot deset let redno spremlja izdaje različnih publikacij, knjig in revij v naši občini (pa tudi koroški krajini) in o njih poroča oziroma jih ocenjuje v Književnih listih in drugih časopisih. Ocene so stvarne, z afirmativnimi podatki in občutljivo dikcijo. S tem znova in znova predstavlja slovenski javnosti naša založniška in izdajateljska iskanja in dosežke. Podobne, a obširnejše prispevke zasledimo tudi v našem časopisu za kulturna vprašanja in literaturo — Odsevanja.

Nad vse pomembno in nepogrešljivo je njegovo prevajalsko delo — za tisk ali neposredne nastope — ob različnih mednarodnih prireditvah.

Že kot profesor in ravnatelj, sedaj pa kot predstojnik enote Zavoda — je redno skrbel in

skrbi, da učenci in dijaki v svojem okolju sledijo, kaj se na kulturnem področju dogaja, opozarja šolska vodstva na prireditve in kulturne dogodke in jih spodbuja, naj omogočijo ogled, kajti živo se zaveda, da je potrebno mlade ljudi znova in znova seznanjati s kulturnimi dosežki in vrednotami, jih nanje opozarjati in jim odkrivati kvaliteto in lepoto! Le pripravljene bodo tudi pozneje ravnali tako in spoštovali kulturne dosežke!

Naca Rojnik se je po študiju na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani preselila v Slovenj Gradec: nekaj let je bila zaposlena kot likovna pedagoginja na Osnovni šoli Lenčke Marzelove, vseskozi pa je ob pedagoškem delu tudi ustvarjala. Ves čas je sodelovala na razstavah koroških umetnikov in 1983 dobila tudi odkupno nagrado. Lani je razstavljala v več slovenskih krajih, najobsežnejšo pregledno razstavo pa je pripravila v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu.

Razstavila je 32 skulptur, ki jih je dopolnil cikel risb, največ portretov, predstavila pa je tudi akte-torza. Ti so razpeti med golim likovnim zanimanjem za formo, telesnostjo in teksturo, hkrati pa obravnava žensko telo na najbolj elementaren način — s poudarkom materinstva in erotičnosti. Kiparka je izbrala tehniko žgane glinice, ki je topla, neposredna, voljna in prvobitna.

Razen ustvarjalnega dela je Rojnikova tudi tvorno sooblikovala kulturno dinamičnost Slovenj Gradca — kot kiparka ali kot pedagoška delavka: recimo, oblikovala je Bernekerjevo plaketo, za veliko Wolfvo razstavo je izdelala Wagnerjev kip, na razstavi Nevidne strani vidne umetnosti je redno demonstrirala kiparske tehnike itd. Kot kiparka tako poudarja prisotnost srednje generacije likovnih ustvarjalcev v Slovenj Gradcu.

Franc Tovšak že dobrih petintrideset let deluje v dramski skupini Kulturnega društva Mislinja. Že prvi nastopi so pokazali velik smisel za oblikovanje močnih, izrazito karakternih osebnosti iz slovenske ljudske dramatike. Tudi strokovne ocene so bile spodbudne. To velja še posebej za igro Dolefa v Jurčičevem Desetem bratu, češ da domala ustreza kriterijem profesionalnega odra. Nepozabne so upodobitve drugih junakov oz.

odrskih likov, kot so: Davorin v Miklovi Zali, pa oče župan in Glažek v Linhartovi Županovi Micki, Potovčec v Brenkovich Koroških tihotapcih in še drugi. Kot igralec se je vedno trudil in se trudi doumeti globljo življenjsko usodo lika, ki ga upodablja, želi preliti vanj lastne izkušnje in širok življenjski realizem, ki izraža duha razumevanja človeških napač, tegob ali radosti. Zato so upodobitve žive, stvarne in prepričljive.

Franc Tovšak, to moramo vsekakor poudariti, neutrudno skrbi za organizacijske naloge in tehnične rešitve odrskih predstav, bodisi, ko gre na predstave na domačem odru, ali tedaj, ko je potrebno opremo prepeljati drugam zaradi gostovanja. Prav zato ima velik delež zaslug za kontinuiteto gledališkega poustvarjanja v Mislinji, pa tudi, da je na nevsihljiv način povezoval in še povezuje spodbude in pripravljene

nost igralcev, ljubiteljev dramske umetnosti.

Moški pevski zbor Ksaver Meško s Sel že 25 let poje ljudske in umetne slovenske pesmi. Razvil se je iz okteta, ki ga je vodil prof. Viktor Poplazi. Oktet je prerasel v 12-članski zbor, vztrajnost je obrodila kvaliteto in zbor je postal nepogrešljiv del kulturnega utripa v domačem kraju. Ni prireditve, na kateri ne bi prepeval. Kronisti, ki so natančni zapisovalci, pravijo, da je ta mali zbor nastopil več kot 1000-krat, in to v domačem kraju in drugod.

Kljub raznovrstnim težavam, ki jih ob medsebojni pomoči pevcev in krajanov spretno premaguje, želi tudi v prihodnje prispevati še zahtevnejši delež h kulturni podobi domačega kraja, s tem pa tudi občine, kajti živo se zaveda vrednot in nalog svojega kulturnega poslanstva.

LJUBA PRENNER-PUBA (1906—1977)

Septembra 1992 je minilo petnajst let od smrti Ljube Prenner. Bila je pisateljica, odvetnica, dobrotnica, zelo znana in nenavadna osebnost.

Rodila se je 19. junija 1906 na Fari pri Prevaljah. S starši se je preselila v Ruše in potem v Slovenj Gradec, kjer je končala osnovno šolo. V srednjo šolo je hodila v Ptuj, Celju in celo v Beogradu. Pravno fakulteto je končala 1936. leta v Ljubljani, redno prakso je opravila v Slovenj Gradcu, potem pa službovala v Ljubljani. Njen cilj je bil doktorat. To ji je uspelo leta 1941, 1942 pa je opravila pravosodni izpit. Od takrat dalje je imela samostojno advokaturu, njena posebna stroka je bila kazensko zagovornišvo. Slovela je po svojih blestečih obrambah. Posebej je znana njena zavzeta obramba po krivem na smrt obsojene Tanje v letu 1947. Uspela je, vendar je svojo preveliko vne-mo drago plačala. Nekaj mesecev je odsedela v zaporu, potem so jo izpustili, vendar so ji prepovedali opravljanje samostojne advokature. Ta prepoved je bila preklicana šele čez sedem let, menda po prizadevanju Josipa Vidmarja. V teh letih — od 1. aprila 1947 do 31. decembra 1953 — je bila znanstveni sodelavec Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Odvetniško delo pa je z vso vnemo in skrajno poštenostjo znova opravljala od marca 1954 do avgusta 1975, ko se je upokojila.

Ljuba Prenner je začela pisati že kot srednješolka. Leta 1928 je v Jutru izšla njena črtica Pepelnica, 1929 pa prva knjiga: roman iz dijaškega življenja Trojica.

V Jutru je leta 1931 izhajala povest Pohorska vigred, v Ženskem svetu pa od 1936 do 1938 Mejniki ali Kronika malega mesta — povest, ki jo je posvetila očetu in materi. O našem mestu govori Življenje za hrbtnom, 1936. Njeno delo je prva slovenska kriminalna Neznani storilec, 1939. Napisala je tudi zgodbo za otroke Skok, Cmok in Jokica. Veliko je pela in igrala, zato ni čudno, da se je lotila tudi dramatike: Veliki mož (1943), Gordijski voz (1967), Vasovalci (igrali so jo tudi v Slovenj Gradcu in Podgorju /1964. leta) in libreto za opero Slovo od mladosti. Precej njenih tekstov je ostalo v rokopisu, npr. Hiša na Učaku in gotovo še vrsta drugih.

Napisala je tudi mnogo prigodnic — pesmi, ki jih je posvetila prijateljem ob njihovih življenjskih jubilejih in drugih priložnostih. Gotovo je teh tekstov še veliko pri ljudeh, ki so jim bili namenjeni. Njeno zadnje delo je Prebujanje umetnika — življenjska zgodba glasbenika Huga

Wolfa. Začetek je izšel v Odsevih (1966), nadaljevanje je ostalo v rokopisu, ki se je — kot kaže — izgubil.

Po letu 1939. sta izšla le dva teksta Ljube Prenner, oba v slovenjgraških Odsevih. Ostale založbe njenih del niso bile pripravljene izdati. Njeno pisateljsko zapuščino je nujno potrebo ponovno pretehtati in gotovo bo kaj vrednega objave. Mi, v Slovenj Gradcu, čutimo to kot obveznost, saj je bila v duši Slovenjgradčanka. Pri nas je preživela najpomembnejši del otroštva, k nam se je vračala s svojih poti. V našem mestu je imela prijatelje, s katerimi se je pogovarjala, pela in igrala . . .

V to »majhno, čedno, a dolgočasno mestece« pa je uvrstila tudi dogajanje svojih literarnih del — Življenje za hrbtom, Mejniki, Neznani storilec, Prebujenje umetnika. In tu je na starotrškem pokopališču tudi Prennerjevih družinski grob, ki ga je Ljuba že vnaprej namenila tudi zase in to povedala z vklesanim napisom »TU JE LJUBEZEN POKOPANA DRAGI OČE, LJUBA, MAMA« (med Ljuba in mama najprej ni bilo vejice).

Ljuba Prenner-Puba

Odlomek iz knjige Življenje za hrbtom

Podgorica je majhno, čedno, a dolgočasno mestece, in še dolgočasnejše bi bilo, ako bi človek ne imel tega vsakdanjega čakanja pri večernem vlaku. Morda pa se le prikaže zanimiva osebnost, lepa neznanka, ali pa se morda prav nočoj ali prav jutri zvečer zgodi pri vlaku kak škandal ali celo senzacija. In kaj vse je že za Podgorico senzacija! Zadnje novosti iz družinskega, zakonskega in ljubavnega življenja, ki jih nikdar ne bo mogoče v Podgorici zagrniti tako, da bi škandalov željna publika že pol ure pozneje ne zvedela, da sta se tam sprla žena in mož, da so bili pri upraviteljih otroci tepeni in da baje tudi tista Milica že ni več nedolžna.

Ljudje so iztegnili vratove in vlak se je težko prhaje in škripaje ustavil s svojimi tremi vagončki. Nasmijan mlad človek v sivi obleki, s podjetno zavihanim kracem klobuka in s kovčki v rokah je izstopil. Dr. Janko Povoden je lahko gledal toneči dan te pokrajine, ki ni bila niti divje romantična niti otožna daljna ravan, ampak mehka in nekako zelo ubrana. Hribčki in holmi, nanizani ob hrbet zadnjega izrastka Karavank, na drugi strani Pohorje, med obojim široka dolina, in v spodnjem zaokrožku mesto Podgorica, osrdek majhnega sveta, nevidno zaplankanega. Pa tega Povoden ni mogel vedeti, da je naravni zid gorovja obenem tudi plot, preko katerega podgoriško mišljenje in čustvovanje ne uhaja; gorje tistemu, ki se to zapovedjo in postavo ne strinja.

(Življenje za hrbtom, Evalit, Ljubljana 1936)

Ko govorimo o Ljubi Prenner, ne moremo mimo njene drugačnosti, ki jo je odločilno zaznamovala za celo življenje. Tega se je zavedala že zgodaj in na zunaj izkazovala predvsem s svojim moškim oblačenjem, kar je bilo za tiste čase zelo spotakljivo. V mladosti se je veliko družila s fanti, z njimi prepevala in počenjala različne fantovske vragolije. Klicali so jo Puba, saj je o sebi govorila včasih v ženskem, včasih v moškem spolu. Iz načina njenega življenja pa tudi s fotografij lahko sklepamo, da si je želela biti družinski oče in skrbeti za svojo družino. V zrelih letih je imela veliko znancev, mnogim je pomagala s spretnimi obrambami, nekaterim pa tudi materialno. Nekaj pa je imela tudi pravih prijateljev. V Slovenj Gradcu so to bile zlasti družine: Druškovič, Štruc, Herkovič, Vaupot, Bučinkovi in morda še kdo. Prijateljevala je tudi z Meškom in Gusti Strindsberg.

V šolskem letu 1991/92 je na Prvi osnovni šoli skupina učencev pod mojim vodstvom raziskovala življenje in delo Ljube Prenner. Obiskali so njene prijatelje in sorodnike in iztrgali pozabi nekaj zanimivih anekdot. Navezali pa smo stike tudi s književnikom Marjanom Pungartnikom iz Maribora, ki je s pripovedjo o nenavadni osebnosti Ljube Prenner navdušil koreografinjo Minko Veselič, vodjo plesnega gledališča Aldea. Tako je nastala plesna predstava Klicali so me Puby. Premiera je bila v Slovenj Gradcu točno na 15. obletnico smrti. Zbralo se je precej prijateljev Ljube Prenner in veliko ljubiteljev modernega izraznega plesa.

Ljudje, ki so Ljubo dobro poznali, pravijo, da predstava izraža pravo podobo njene razdvojene, uporne in udarne osebnosti. Še nekaj smo dolžni Ljubi Prenner — obeležje na družinski hiši v Meškovi ulici. Njeno ime zasluzi, da postane in ostane neločljiv del podobe našega mesta.

Helena Horvat

850 LET kraja Radelah (Marinberch, Radlje)

Pogovor z g. Maksom Suškom, predsednikom organizacijskega odbora prireditve ob 850. obletnici Radelj ob Dravi

— Radlje ob Dravi praznujejo letos visoki jubilej: zakaj in kako?

— Živimo v obdobju, ko moramo premagovati v slovenskem prostoru velike gospodarske in druge težave. Radlje to čutijo še posebej. Razvoj je tu počasen. Razmišljali smo, kako bi spodbudili življensjske tokove kraja in prispevali k pospešenim premikom. Mislim, da je taka obletnica primerna priložnost, da pregledamo preteklost in načrtamo prihodnost, vsaj tisti del, ki je v naših močeh. Ugotavljamo, da je čut pripadnosti kraju šibak, vemo pa, da zavzetost za skupne naloge ob takem čutu lahko rodi pomembne premike. In obletnica ima namen krepiti to zavest. Reči moram, da sem optimist.

— Pred približno desetimi leti je izšel zbornik Radlje skozi čas. Kaj pa zdaj?

— Zbornik Radlje skozi čas zajema zgodovinski oris osrednjega dela Dravske doline, se pravi, občino Radlje ob Dravi. Kraj Radlje ima svojevrstno

zgodovino. Močno smo se trudili, da bi ob 850-letnici izšel podoben zbornik, ki bi obravnaval zgodovinski razvoj samo kraja (zdaj tudi mesta) Radlje.

Dalje od osnutka nismo prišli, upamo, da bo izšel prihodnje leto. Prepričan sem, da bo zagadelj bogatejši in skrbneje pripravljen.

— Beseda, dve — o zgodovini Radelj?

— Nisem zgodovinar; toda kot marsikaterega domačina, me preteklost domačega kraja močno zanima. Građiva o zgodovinski preteklosti je precej. Mnogi slovenski kraji, ki se omenjajo sočasno z nastankom Radelj (12. stoletje), so pozneje doživeli vse drugačen razvoj in se kmalu razvili v mesta. Razlogov, zakaj je naš kraj zaostajal, je seveda več, o njih govori zgodovina. Nekateri objektivni pa so še danes odločujoči: zaprtost doline, relativna bližina dveh drugih središč — Vuzenice in Mute, upravna navezanost na druga središča, nerazvitost zahtevnej-

še infrastrukture, prometna prehodnost prostora itd.

Posebno vlogo je v začetku tega stoletja odigrala veleposelstniška struktura (družina Zupanc), ki je pričela gojiti hmelj in z njim uspešno trgovala ter tako ohranjala agrarno podobo kraja in okolice in zavirala razvoj drugih dejavnosti. To se pozna še danes: med koroškimi občinami je po površini naša največja (346 km²) in ima tudi največji delež kmečkega prebivalstva (11%), recimo, v primerjavi z Ravnami s 304 km² in 3,7% kmečkega prebivalstva (po popisu 1991). Tudi število prebivalcev se ni bistveno spreminjalo — občina že dalj časa šteje okrog 17.000 prebivalcev. Nekoliko hitrejši razvoj je opaziti od tedaj, ko so Radlje postale občinsko središče.

— In kakšna je kulturna identiteta kraja danes?

— Kraj je upravno, gospodarsko in kulturno središče občine Radlje ob Dravi. Druga dva gospodarska in kulturna centra sta Vuzenica in Muta: škoda je, da so sile tako razcepljene. Pa tudi razvojne možnosti. Vendarle kaže povedati, da so Radlje v zadnjem času vsekakor napravile nekatere premike, ki jih želimo z 850-letnico še spodbuditi, namreč, da načrtamo predvsem kulturno identiteto in povežemo prizadevanja kulturnih delavcev, ki delujejo v Radljah (in občini), in tudi tistih, ki so našli življenjski prostor drugod, pa so na kraj še vedno povezani in čutijo z njim živo povezanost. Recimo: likovni pedagogi in slikarji, ki živijo v kraju (Zoran Ogrinc, Miran Hainz, Peter Hergold, Štefan Kresnik itd.), drugi kulturniki, ki delajo drugod (Milena Zlatar, Vida Slivnikar-Belantič), glasbeni pedagogi itd. Pomembno potezo prispevata k podobi likovnega življenja tudi Anton Repnik z Mute in Janko Dolenc iz Vuzenice. 850-letnico je s svojo razstavo počastil prof. Karel Pečko, dolgoletni ravnatelj Galerije likovnih umetnosti in eden izmed prvih kulturnih delavcev, ki so takoj po vojni delovali v Radljah. Uspešno se uveljavlja občinska knjižnica v Radljah kot osrednja kulturna ustanova, pa glasbena šola, pomembno vlogo ima Radio Radlje, močno razgibava kulturno zanimanje likovno razstavišče, kjer najdejo prostor še druge prireditve, pa pihalna godba itd. Ob zdajšnji obletnici je izšla drobna knjižica o Herkovih pečeh, zanimanje je vzbudila razstava o ljudskih nošah v Dravski dolini, veliko poslušalcev so privabili različni koncerti in druge kulturne prireditve (fotografska razstava z naslovom Radlje, moje mesto, razstava Ex libris in bogat prikaz razvoja kraja — Radlje

Trg v Radljah, fotografija iz leta 1901

skozi čas ter razstava Vojna za Slovenijo), kar vsekakor potrjuje misel, da ljudje potrebujejo in si želijo tovrstnih doživetij. Povedati tudi kaže, da je v zadnjem času bilo obnovljenih precej sakralnih spomenikov (recimo, cerkev sv. Mihaela v Radljah in druge), pa nekateri gotski spomeniki itd., škoda pa je, da je bila porušena v preteklosti marsikatera zgradba, ki je imela zgodovinsko-arhitekturno vrednost (recimo, protestantska cerkev). Te škode ni mogoče več popraviti, truditi se moramo, da ne bi delali novih napak. In še nekaj:

veliko je bogastva naravne in kulturne dediščine, pomembna naloga v naslednjih letih bo, da ga predstavimo širši javnosti.

— Prireditve in odziv ljudi in spoznanja kažejo, da je organizacijski odbor dobro zastavil zamisel in realizacijo praznovanja jubileja kraja. Razen kulturnih so bile še nekatere druge prireditve? Prav je, da na kratko predstavite tudi te!

— Res je, pripravili smo še druge prireditve. Zelo odmevna je bila slovesna seja občinske skupščine ter javno zborovanje, na katerem je govoril dr.

F. Bučar, predsednik slovenskega parlamenta. Številna so bila športna tekmovanja in družabna srečanja, veliko obiskovalcev je pritegnila prireditev Jesenski sejem Radlje 92. Ko bomo zbrali vse podatke in vsa poročila, bomo natančno razčlenili, kaj smo napravili dobro, česa ne, hkrati pa tudi, v kolikšni meri smo uresničili našo temeljno idejo. In še: kako ravnati v prihodnje!

— Za zanimiv in prijazen pogovor — najlepša hvala!

Darja Kniplič

Majda Senica

V MLIN

Težka punklja udarjata ob telo. Ramena režejo, zrnje v vreči srši.

S potočki bezljam nad sotesko.

Bose noge, otrdeli podplati.

Strmo viseče skalovje nad

stezico, v razpokah skrivenčeni bori, mah, drobno smrečje.

Stoj, skala strma, križ božji,

strah prastari!

Hitro, hitreje koraki drobijo

do samotnega mlina.

Lačne oči blodijo po mokastih

stopah . . .

Kruhek je blažen!

DOMAČIJE

Ognjišča starodavna, toplja škodlasta ostrejša. Lesene lese za prijazen dober dan.

Pozdravijo te rože, nageljni

in kašče, ganki štimani.

Studenček poje živi

— in klokota iz totrmana.

Tam lipa zašumi, nizko miza,

klopca pooblana. Les z gruntom

se objema, venomer vrši.

Rod žilav in ponosen tod

živi.

Človek v srcu lipovina je

stržen rasti. Ljubi viže

mehke, viže večne izceja

z znojem, grudo poji.

Stare šege, vrte potke rad

vrezuje, križ davni okraši.

Ohranja korenine tisočletne,

rod koroških domačij.

Marjan Pungartnik

KOROŠKA

Pijan kmet se z vozom vrača v hribe.
Zaspal je. Dež mu blago zmiva roke,
ko se še v sanjah vajeti oklepa.
Iz mlina gre. Še mu sledijo stope,
ko voz čez kamne tavajoče stoka.
Iz vreče pa se moka tenko usipa.
Megla vse vdano vase skrrije, le vonj
po konjskem znoju cesto zaznamuje.
Po sledi, ki jo voz za sabo pušča,
omamljen grem. Zadah ržene moke
in konjski znoj me vodita v neznano;
kot jok v meglenem jutru se razliva
po blatnih klancih sončna moka.
Razpada svet in dež spira to rano.

AKACIJE

Akacije cvetijo v ruševinah.
Kot blede plamen hladen mir obliva
ožgano kamenje. In tam, kjer je nekdanj
ognjišče nežno tlelo z jedkim dimom,
kot roka, ki razsipa belo cvetje,
raste drevo. Kako sega do srca
nemoč, da si zid odgrne z obraza
tenčico listja, slak, vitice robide.
In sam ne vem, zakaj v zatišju stene
te zdavnaj mrtve hiše vonj akacij
budi podobo postelje iz otroštva,
razgrnjene kot beli grob, v katerem
se je ves svet razlil v pernato peno
in se ob svitu kot domači maček
pred mojo posteljo pomirjen zvil.

CVETI ASPARAGUS

Asparagus cveti. Nevesta gre od hiše.
Rosna trava ji belo obleko objeda,
ko stopa s hriba, kakor belinček.
Bleda ima od slovesnosti izjokane oči.
Spodaj jo ob potoku čaka koleselj.
Zlat jesenov les se na soncu smeji.
Konj nemirno iz grive cvetje otrasa.
Otrok skoz okno doma gleda. Še dihata se boji,
da se vse ne utrne, kakor da je privid.
Nevesta ima kakor deževje gladke lase.
Čez čelo se ji asparagusov cvet plete.
Voščeni. Tak, da te srce zaboli od lepote.
Konji zdirjajo z opitimi svati po cesti,
koleselj mehko ječi, nevesta joka.
Gor na oknu slap drobnega cvetja
voščeno diši. V opuščnem domu prsti
spomin na venec iz voska gnetejo
in otrok iz vsega v hiši strmi.

Milena Cigler

PESMI

Ne glede na to, da je vsem
šlo na jok ob praznem
avditoriju,
stoli so negibno izražali
obžalovanje, ker jih nihče ni grel,
igra je bila pa tako smešna,
da so se igralci valjali po tleh
in so se enkrat lahko smejali
po mili volji
do onemoglosti,
in ko so potem stopili v noč,
so kot otroci šli na lov
za kresničkami,
bila je nepopisna,
tale predstava
na kresno noč.

●
Malo pred mašo
je prenehalo deževati,
in ko sva se naslanjala
na cerkveni zid,
je sonce obsvetilo bilke
ob zidu, s katerih so
drsele dežne kapljice kot
solze v pesek.
Ob potki za cerkvijo
se je sprehajal mladi kaplan,
bral iz bukvic
in se nama nasmehnil iznad
njih,
zate,
Nataša.

●
Berem v Dialogih o Toniju,
on pa spi poleg mene.
Zlezal je dol s prestola
in se kregava zaradi denarja
in druge takšne stvari.
Kot dva stara zakonca
z jezo ugasneva luč
in se zavlečeva vsak v svoj kot.
Toda ponoči neka čudovita
topla moška roka
stiska mojo dlan.

●
Z novim avtom ne bo nič,
ne znam ravnati z denarjem!
Ne znam več izmolsti
iz Tonija ali on iz mene?
Glavno, da smo zdravi!
Poglej, očka že deset mesecev
leži,
k vragu naj bo plača,
da se vsaj živi.
Vse bogastvo je od vraga —
ampak nekateri se imajo
»fajn«.
Danes je 2. oktober —
en dan po plači, kaj
težim,
glavno, da zraven Tonija
ležim.
Škoda, da že spi!

UTIHNI, MUZA

Sonce. Dlan je odrinila slepeče žarke izpred oči in se ustavila na čelu. Ležal sem v travi in gledal v pozno junijsko nebo. Sinjina je mehko žarela nad mano. Tam zgoraj je neslišno, kot v pesmi, krožil ptič. »Dvigni se v višavo, pernati prijatelj, da lovčeva krogla ne doseže te...« sem v mislih mrmral refren in si skušal priklicati vzdušje, ko smo to pesem igrali in prepevali s prijatelji iz skupine. Bili smo kar dobra ekipa. Tisto pomlad smo imeli nekaj uspešnih koncertov in začeli smo že gojiti upe. Skrivaj smo jih negovali, te nežne bilke sreče. Tako močno smo si želeli, da bi legalizirali srečo, že takrat, a smo morali še počakati. Kot vedno. Ptič na koncu mojega pogleda je slutil, morda je celo vedel, zakaj ne pride dol.

»Jebemti vojno!« je med psovanjem v travo prisedel kolega. V roki je imel včerajšnje konzervo in kos kruha. »Še rano na želodcu bom dobil,« je godrnjal in si, kljub vsemu, z bajonetom mazal pašteto na odtrgan krajec drobljivega kruha.

Klicali smo ga Zeliščar in resnično je vedel veliko o tistih rastlinicah.

»Ja,« sem se zdramil iz zamišljenosti in dvignil pogled nazaj v nebo, kot da bi tam lahko našel primeren odgovor. A na nebu lahko odgovore le iščeš, iščeš in se izgubiš na obzorju. Nebo je blodnjak, past za sanjače.

»Vseeno je bolje tako, kot pa vstopna in izstopna rana na obeh straneh telesa, s preprihom vmes,« sem duhovičil.

»Mrš,« je siknil. Moja svinčena šala mu ni ugajala. Zamišljen, skoraj zaskrbljen si je ogledoval ostro nasekan rob konzerve in molčal. Rana. Nato je počasi pogoltnil grizljaj, da je zdrsel po goltancu mimo adamovega jabolka, ki se je dvignilo in se spet vrnilo. S tistim čudnim leskom v očeh se je zazrl v svoje misli in odstopno, kot da govori v snu, spregovoril:

»In ravno zdaj, ko sem se hotel ustaliti, imeti družino...« Pomolčal je in nadaljeval: »Če bi bila ta pizdarija lani, bi mi bilo vseeno.« Pogoltnil je slino: »Zdaj pa, ko imam čudovito punco...« Zvenelo je ko spoved.

Obrnil je obraz k meni, kot bi se šele zdaj zavedel, da mi razkriva tisto najdragocenejše, in tiho dodal: »Zdaj pa tole.« Glas mu je rahlo zadržal, a se je obvladal: »Vse se lahko v trenutku poruši in nas pokoplje pod seboj!« je rekel trdo, skoraj surovo, da bi prikril čustva. Vrgel je bajonet v travo.

Potem se je prevalil na bok, se naslonil na komolec in me pogledal izpod visokega čela, ki se je zaskrbljeno gubalo. Postalo mi je neprijetno. Odtrgal sem travno bilko in jo začel žvečiti. Moral sem nekaj početi. Karkoli, samo da zabrišem znake zadrege in vznemirjenja. Žvečil sem stebelce trave, sesal iz njega sok in molčal.

Tudi mene je ta vojna ogrožala, me spravljala v bes in tiščala v obup, vendar...

Nisem mu mogel potožiti, da me jezi, ker zdaj ne morem početi ničesar, kar me veseli, niti tega, kar me obremenjuje. Ne morem se pripravljati: na sprejemne izpite, ki jih morda ne bom nikoli opravil, ne morem se učiti, zdaj, niti doma, v tej napeti atmosferi. Kako naj povem, da sem slabe volje, ker ne morem ustvarjati, pisati... In zvečer, samo zase, igrati kitare... Blues, otožni blues.

Lahko sem samo, sam pri sebi, rjovel: »Utihni, Muza, zdaj je vojna!« Čeprav sem imel poln žep pesimizma, sem si privoščil hudomušno misel, češ Byron je bil optimist in ga zato vlačim s seboj v te absurde situacije. Žepni format. Tudi on bo imel luknjo, če me zadenejo, skozi žep, v srce.

Ozrl sem se k prijatelju, ki je s konico škornja dregal v krtino, tako zatopljen v svoje početje, kot bi bilo to najpomembnejše opravilo na svetu.

Ni opazil mojega krčevitega molka. A nekako sem čutil, da moram nadaljevati pogovor. Tišina je zijala kot prepad, ki se s časom širi. Izpljunil sem prežvečeno travno bilko in se odločil: »Ne, nič mu ne bom razlagal.«

Imel je tako globok, človeški razlog za žalost in obup, da sem ob svojih egoističnih ambicijah in samosvojih željah ostal brez pravice do otožnosti.

In samo zato, da bi pregnal morečo tišino, sem začel govoriti, govoriti stavek, za katerega sem prepričan, da je predstavljal samo zvočno kuliso in ni vseboval ne misli in ne pomena.

»Veš, vedno se stvari nekako uredijo, stečejo kar same od sebe... in potem se ozreš in rečeš sam pri sebi...«

Pa je zvenelo tako fatalistično, da sem raje utihnil. Ne, tega res nisem hotel. Želel sem le prepoditi molk in vlti prijatelju malo optimizma. Ampak jaz, s polnimi žepi pesimizma, s ciničnim

pogledom na situacijo, nihilist... Ne, jaz nisem mogel nikomur dvigniti morale niti za ped. Ostala je, morala, tam na krtini.

Sam pa sem stal, gol, sredi dejstev in nobenega figovega opravičila ni bilo, da bi zakril sram.

Takrat pa... Alarm!

In ravno, ko sem mu hotel nadrobiti, kako se noben pasulj ne poje tako vroč, kot se skuha, še srbski ne, so se oglasile sirene in me utišale. Usta so ostala odprta.

Ostri zvoki so v hipu razsekali vse misli. Nekdo je z nahrbtnikom v eni in brzostrelko v drugi roki prikrilil izza vogala hiše ter kričal: »Avioni, avioni!«

Med hlastnim grabljenjem za opremo se je Zeliščarjeva konzerva — cang, cang, cang — skotalila po dvorišču.

»Gremo gor, v gozd!« sem zaklical in se s polnim naročjem vojaške šare, niti kape si nisem utegnil povezniti na glavo, pogljal navkreber. Za nami je iz doline prodiral rezki zvok in nas priganjal. Med žvenketanjem in sopihanjem smo planili v hladno zavetje prvih smrek. Tu smo, v gozdu. V njegovem objemu se počutiš varnega. Gozd je prijatelj, zaveznik; zavetje komurkoli...

Po nekaj metrih sva se upehana in zadihana ustavila v kotanji ob mogočnem deblu.

»Huuu,« sem se spustil na kolena in vsul iz naročja nahrbtnik, kapo, torbico s strelivom, puško in plinsko masko. Masko, to bi potreboval Apollinaire, takrat, v strelskih rovih, in mu morda ne bi bilo treba umreti. Ne, pesnik ne spada v vojno.

Poslati poeta, umetnika, ubijati, to je tako absurdno, kot poskušati z mikroskopom zdrobiti kamenje v droben, mikroskopski prah. Dragocen in občutljiv instrument bo v trenutku uničen, kamen pa bo ostal cel in še dolgo nedotaknjen v svoji trdoti.

Iz doline je prodiral zvok siren, pasji lajež in kričanje. Kričanje ali povelja, ne vem, v meni je vsak glas odmeval kot krik. V grmovju levo in desno je lomastilo, šumelo, se premikalo in preklinjalo in počasi rinilo globlje v gozd. Prijatelj je sedel s hrbtom naslonjen na deblo in gledal v krošnje. Skozi listje in veje so se prebijali žarki in kot cekini padali na tla. Res neroden čas za romantiko, letala bodo vsak čas tu.

Sedel sem na rob kotanje in začel po vrsti obešati nase kose opreme, obstaja nek vrstni red, tako da te vse čimmanj ovira pri gibanju, dihanju... dihal sem sunkovito in v grlu sem čutil utripanje srca. S čela mi je padla potna kaplja, ko sem s tal pobiral dolgo staro puško, ki bi je bil vesel kvečjemu kak navdušen partizan pred pol stoletja. Muzejski eksponat, ki ne razsipava optimizma ne na eno in ne na drugo stran — od rje načete — cevi.

Obupen občutek, takole čepeti, s starim pihalnikom, trideset let staro municijo, z vojaškim znanjem nedeljskega vojaka, brez kančka borbenosti, skoraj v prvi bojni črti, medtem ko drekači v zaledju v novih uniformah, do zob oboroženi — po gostilnah zapijajo dnevnice. Potem zapojejo, z neubranimi glasovi, še kakšno borbeno: »Allons enfants de la patrie!« Na koncu pa, če se bo vse lepo končalo, bomo vsi dobili zanikrna plehnata odklovanja in na račun mrtvih bo kak arhitekt triumfiral s kakšnim jako čudnim spomenikom. Ne hvala. Ostanem raje »enfant terrible!« »Allons!«

»Umazana igra je to, prijatelj,« sem šepnil Zeliščarju, ki je pestoval v naročju avtomat za ubijanje.

Spodaj je plastični transistor, ki ga je nekdo v naglici pozabil, vključenega, na okenski polici zlovešče hreščal in trmasto opozarjal na zračno nevarnost. Pasji sin — Byronov prijatelj na sosednjem dvorišču pa je otožno cvilil.

»Lažni alarm?« je ugibal prijatelj.

»Ne vem.«

Toda napetost v zraku je z vsakim vdihom, skozi nosnice, prodirala v pljuča in prsi napolnjevala s tesnobo.

Takrat pa, krak, počí veja in zašumi v bližnjem grmu. V loku poletim proti smreki. Na obrazu začutim grobo lubje, puškino kopito stisnem k licu. Prijatelj se sunkovito požene v kotanjo, orožje uperi v grm in... Čakava.

»Saj ne morejo biti oni,« se prepričujem in napeto strdim prek cevi v smeri šuma. Prst na sprožilcu zatrepeta, na mehki blazinici začutim hlad kovine. »Je njena kosa enako mrzla?« zaseka misel skozi možgane, kot zadnji zamah koščene starke. Vidim jo, smrt, kako hladnokrvno opravlja svoj posel. Gospodar je, ima avtoriteto, mi pa smo le njeni vajenci, prestrašeni, ubogljivi in poslušni. In zdaj je poslala nekoga, da se dokažemo, da ubijemo; in postanemo njeni pomočniki. Po roki mi leze žuželka, ne upam si je odgnati, ne upam je niti pogledati; vem, da je tam, in vem, da nekdo prihaja.

Veje se razmaknejo: »Ah, tu sta,« prišumi in prisopiha skozi zeleno zaveso Tone in se pošali: »Ali imata mogoče še kaj prostora?!« Te besede je izrekel dovolj glasno, da mi slišal najinih izdihov olajšanja. Cev sem povelil takoj, ko sem ga zagledal, in odgnal žuželko, ki se je plazila po meni, neslišno, kot strah.

Razveselil sem se ga, Toneta. Vlival je pogum, kar tako, brez besed. Bil je starejši od naju, moški v zrelih letih, s službo, z družino, z obveznostmi. Bil je tudi muzikant. Igral je v znanem na-

rodno-zabavnem ansamblu, katerega ime je, takole za šalo, prevajal v angleščino, kadar je govoril o tem, kako se je te »goveje muzike« že do siteda najedel. »Kljub letom sem rocker,« mi je rekel nekoč med maratonskim pogovorom o glasbi. Name je naredil poseben vtis. Zdaj je priznal, da se boji, a mu nisem verjel. Zame je bil rocker, kitarist in prijatelj in nisem si hotel priznati, da sem opazil, kako resnoba so prej vedno nasmejana usta. Povedal je, da je zadnje dni skadil trikrat več cigaret kot običajno. Bil je zaskrbljen. A še vedno je bil prijeten sogovornik, govoril je s prijetnim, umirjenim glasom. V tistem trenutku, ravno, ko smo se skoraj sproščeno pogovarjali, sta, kot poletna nevihta, prihrumela dva vojaška aviona. Hrup je naraščal, naraščalo je vznemirjenje. Tone je rekel glasno:

»Včeraj so vrgli bombe,« in v glas se mu je vtihotapila grenkoba, »za dlako so zgrešili most.« Poteze na obrazu so postajale kamnite, brada in brki okrog stisnjenih ustnic so veneli. Strah ima nešteto obrazov.

»Mostovi med nami so že dolgo porušeni,« sem suho odvrnil. Prvo letalo je, oglušujoče, po dolgem razparalo dolino. Vrgli smo se na tla. Kot bi mignil je preletelo dolino in se vzpelo v nebo. »Saj so nori, a hočejo vse razbit?!« sem skoraj kričal. Nekje v podzavesti sem hotel preglasiti ves ta morilski ropot.

Hrup reakcijskih motorjev pa se nam je režal izpod neba, med sadističnim krohotom trgal tišino, cefral živce in nas tolkel po ušesih, kot smrkavce. Iz mesta se je razlegla glasna eksplozija. »Gremo raje globlje v gozd!« je med prerivanjem skozi veje zaklical Tone in izginil v grmovju.

»Nikamor ne grem.«

»Daj, greva,« sem spodbujal prijatelja.

»Nikamor ne grem,« je z glavo med rameni trmoglavil Zeliščar.

»Pridi!« sem mu zatulil čez rame in se zagnal za Tonetom. Dirjal sem kakor norec: skozi veje, ki so tolkle po obrazu, čez kamenje, ki se je kotalilo in se izmikalo grobim udarcem vojaških škornjev, čez korenine in čez listje, kjer mi je spodrsnilo. Opraskan sem obležal v jarku, povljan v listju, kot jež. Znoj mi je tekel po sencih, v glavi mi je razbijalo srce, odmevalo tuljenje psov in tuljenje avionov in zagrmelo je streljanje. Nekdo je streljal na letala. Ampak s čim? S pištolo?! S sladoledom vrtati v beton je verjetno bolj učinkovit posel. Podžgan z besom nemoči je neko-mu prekipeal adrenalina. Vsi smo bili polni škodljivih kemikalij. Mi in oni. Njihovi voditelji pa so bili polni škodljivih idej. Kurt pravi, da sta ti dve prvini »jin in jang norosti.«

In res. Plaz se je utrgal, zapokalo in zabobnelo je z obeh strani. Nori ples se je začel. Tako hrupno ni bilo niti na koncertu Motörhead-ov, ko so nažigali svoj hit »KILLED BY DEATH«. Tole je bilo zares ubijalsko.

Vsula se je svinčena ploha, mi pa vsi brez dežnikov . . .

Piu, piu, piu! so prifrčale krogle skozi listje na vejah. Ta film je postajal vse bolj napet, moreče dokumentaren in prav nič ume-tniški.

»Saj to je noro, a se res ne morejo zmenit?! sem ponavljal in tiščal glavo v listje.

»Je homo sapiens res izumrl?!«

»Hej, stojte, kaj pa razum?!«

Piu, piu, piu, je zaoralo v odgovor in takoj sem nehal postavl-jati bedasta retorična vprašanja. Obraz je rinil skozi listje. Na koži sem začutil hladno, lepljivo gozdno zemljo. Tudi zavohal sem jo, to črno rodovitno snov. Prešinilo me je: »Zrna, ki zdaj padajo nate, so jalova in ne bodo rodila drugega kot smrt.«

Zemlja je imela tako domač okus. Tisti kiselkast okus, ki sem ga poznal. Kako bi mogel pozabiti, to je bil okus otroških dni. Prepoznal sem vonj zgodnje mladosti, ko smo se potepali po gozdovih in se igrali. Vsak večer smo se vrnili domov prepozno. Mamo je vedno tako zelo skrbelo. Njih vedno skrbi, matere. Mi paglavci pa smo zamujali, ko smo se, bedaki, po cele dneve igrali vojake, se streljali z lesenimi puškami in se šli bitke. Najbolj imenitni so imeli kupljene kovinske puške, ki so bile videti kot prave, le ubijati se ni dalo z njimi. Niti ptic, še sreča.

Spomnim se, da mi je stric ročno izdelal kopijo lovske dvocevke. Stric Andrej je imel zlate roke. »Vojaške puške,« je rekel, »ne bom delal.« On je vedel zakaj.

S prsti sem počasi obrisal zemljo z ustnic in konice jezika. Nisem je izpljunil, mladostnih spominov vendar ne moreš izplju-niti kot češnjevo koščico . . .

Nekako sem se znebil teh metafizičnih koščic in se vrnil s svojega bega v preteklost, nazaj, v neizogibni tukaj in zdaj. V roki puška, prava, prav nič imenitna. Kaliber sedem-celih-devet milimetra. Lahko bi naredil prav grde luknje v stvari, v ljudi. Lju-dem se reče, če so v vojni na nasprotni strani, »sovražnikova živa sila«. In z majhno jezikovno sleparijo se človek spremeni v pred-met, v tarčo, v stvar. A vest je nemogoče prelisičiti s tako ceneno zvijačo. Dali so mi v roke to reč, vse naokrog poka, . . . Je to edini izhod?

Mama, oprost, tudi danes bom zamudil, zamudil marsikaj.

Začele so padati granate. Blizu. Bliže . . .

»Prekleta, prekleta,« sem panično ponavljal, »treba bo stran!« V hribu, malo nižje je improvizirano skladišče razstreliva, in če zadenejo tja, pa čeprav po kakem bedastem naključju, lahko samo še skočim v zrak in se razpršim po okolici.

Dolžnost je velevala: »Ostani!« Dolžnost do koga? Do ru-menkaste snovi tam doli v zabojih, ki samo čaka na kemični raz-zlog, da se v hipu vžge, spremeni agregatno stanje in z velikim pokom naredi krasno razdejanje. To lahko stori, ta snov, tudi brez mene. Ne, to ni strah pred letenjem. To je čisto navaden in-stinkt. Gon po samohranitvi. In tako razločno in jasno mi je po-navljal: »Stran, takoj stran!« Je to patriotizem, da ostanem in se razpočim?

Ali ni dovolj, da sem zadnjič postavljaj tiste neumne mine, ki so hinavsko prežale na vsako napako mojih potnih prstov, da bi se mi lahko, z gromoglasnim krohotom, razpočile v fris?!

Hitro se zgovorim na Kandinskega: »Patriotizem je negati-vno čustvo, le še ena omejenost več,« pustim herojstva za bolj primeren čas in jo pobrišem. Če me kdo vpraša, sem se taktično umaknil: Včasih resnica tako žaljivo razgalja dogodke, da jo pre-krijemo z uradno verzijo res-nič-nos-ti. Res ničeva resničnost.

Počasi je masovna norost ponehala. Streljanje je utihnilo, modro bliskanje luči reševalnih avtomobilov se je oddaljilo v mraku. Kričanje in povelja so zamrli v spokojnost večera.

Zavladalo je zatišje.

Poveljniki so se, menda, spet dogovarjali o dokončnem pre-mirju. Med samogovorom: »Dajte se že enkrat zmenit, meni je vsega dost, jaz grem domov . . .!« sem se vrnil k hiši.

Tovariši so kapljali iz gozda, kot žalostne solze na dvoriščni prah. Zbit sem se sesedel in obsedel na nahrbtniku.

Toneta še ni bilo.

»Le kod hodi,« me je grizlo. Z zobmi sem stisnil spodnjo ustnico, vdihnil in med dolgim izdihom, s pogledom iskal njegov obraz v množici. Pa je le prišel.

Zeliščar, ki se je vrnil malo pred njim, še ni utegnil vprašati, kje je. Še bolj mrk kot prej je Tone stopil do naju.

Najprej je pomolčal, naju premeril z očitajočim pogledom in vprašal: »Kje sta bila?«

Malo tiše je dodal: »Iskal sem vaju.«

Povedal je, da je granata padla ravno tja, kjer smo se razšli, na rob gozda in da je drobec ranil našega tovariša.

»Bal sem se, da ni še vaju zadelo,« je rekel in naši pogledi so se srečali na tleh, v prahu.

»Točno tja je padlo,« je ponovil . . .

Tiho sem siknil: »O, pizda!« in si šel z roko preko glave. S prsti sem razkopal lase, kot bi se hotel prepričati, če je še tam, glava. Bila je tam, cela, hvala Bogu!

Komu hvala?!

Ne, Bog še z mezincem ne bi mignil za naše uboge riti. Bogu zadostuje, da JE. Nas bi lahko tista stvar razdružnila v pašteto, pred njegovim obličjem, pa ne bi dal niti znamenja, da obstaja, kaj šele, da mu je žal.

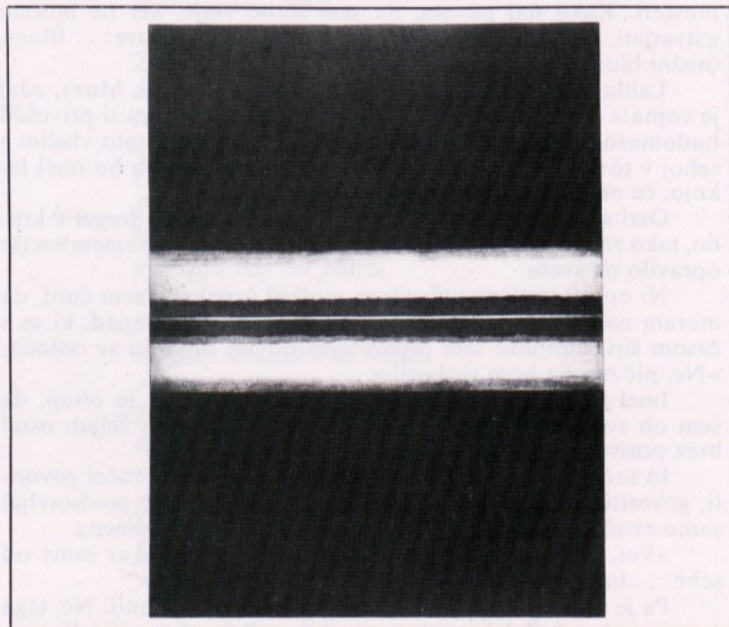
Prijatelj se je prijel za usta in se izmuznil za vogal. Pozneje je rekel samo, kot nekakšno opravičilo: »Prekleta pašteta.«

Večerjal ni nihče, vsak je žvečil le svoje misli, molče, sam pri sebi. Vladala je mistična zamišljenost.

Čakal sem navdih, inspiracijo . . .

Toda nič. Nič. Tišina.

Tudi muze so molčale.

Bogdan Borčič, Dve temni polji s tanko črto, 1991

MAJA

(odlomek)

Tako se je počasi stopnjevalo, korak za korakom, napeto vznemirjenje, stopničko za stopničko, kdaj se je porodilo, niti ne vem — kot takrat, ko so prijatelje sanje odnašale pod oblake in je odskočilo prvo seme pomisli, da bi letela — bližal se je čas, ki je najprej bil daleč v prihodnosti in me je pričakujoče polnil vse močnejše: ko je bil že čisto blizu, sem se ga rahlo zbal. In danes je tu: prvič bom poletela v sinje višine sama. Nekaj nemira je zaterjal trenutek in dotlej neznanih občutkov. Ko je zaplesal motorček pred mano in ko je jadralno izgubilo tla pod kolesom, sem občutila srečo in mir. Letiš v ta veliki prostor, začutiš neskončnost, daleč od zemlje, tegob in ljudi! Velik krog nad dolino je merjenje prvin in preverjanje naprav in potem si že nad Pohorjem. Po zaporedju pretehtam, kaj poročajo instrumenti, in vse je, kot mora biti: pobočni veter me nevidno in neslišno potiska višje in višje in v velikih lokih mirno plavam, zbrano, sama sem s sabo, veliki ptič se odziva na vsako drobno željo. Sanjarim nove lepote.

Narava, pokrajina, je zdaj mirno trudna pod mano, zdaj se nagiba, zdaj se spet izravna, spodaj so grape in globače, temni lesovi in sončne samotne kmetije, porjavele rebri, pasji dnevi, malo dalje dolina, cerkev na Homcu, tam dalje mesto in še dalje v modrikastih vzeninah kipeče gore, le nekaj trenutkov lahko posvetim tej razglednici, potem si zavrtim sonce okrog in okrog sebe, najprej je za mano, zatem hitim proti njemu — kako hitra kontrapozicija — še enkrat in še enkrat, tišina, da jo slišim, srebrna krila z zvonkim šumom režejo zrak in mehko drsijo skozenj: enostavno — uživam. Uživam to eleganco in polnost, čutim, kako sem skladna z vsemi silami, ki jih obvladujem in me obvladujejo, doživljam, česar mnogi ne bodo nikoli doživeli, s ptičem, ki ubogljivo leti, in mirom, ki je

nemerljiv, inkomenzurabilen — le zakaj zdaj ta zvočna beseda — sem eno: ubranost je popolna in velika, praznik nič manjši. Preteči mora čas, da doumeš, kako je poplačano tisto garanje in veriga dolgih ur vztrajnega učenja, neskončno število drobnih in zapletenih vaj in grmade in grmadice skrbi in strahu: potem si dokončno zastrupljen in tak strup ti sladi življenje. In tu se vsa razmerja spremenijo: velika vprašanja tam spodaj postanejo vprašanjca ali se celo izgubijo, jeze in žalitev nimaš časa klicati na zatožno klop, vse je drugačno, je tako moje in samo moje je in prijazno, pomislim, da bi najbližjim z mogočno kretljivo razdelila te občutke, da bi premerili sebe in me razumeli... Res, tegobe so spodaj, tu se razkošno in toplo nasmehne narava in že iz vljudnosti moraš nasmeh vrniti. Jutri bom pripovedovala materi, in — kajpak — tudi prijateljem — kot sem ob prvem vnemanju pripovedovala njemu, ki je slutil moje bitje in ki je tako prerano ugasnil — bom pripovedovala, sklenem trdno, prav je, da izve od mene, drugi se bodo flavzili in čakali vse mogoče: najprej, vem, bo zaskrbljena in žalostna, rekla bo, da sem nora, da me luna trka, da sem terba terbasta. Glej, moja ti maskotica in moj prijatelj, stavit grem, ne, midva staviva, si — za, videl boš, da bo tako rekla... nosi te, nisi pri pravi, saj nenadoma lahko prekleto telebneš na tla — za zmeraj! Glej, bo zatarnala, koliko nesreč je že bilo. Naj se oblečem v črno najprej zate? In bom rekla, z njenimi besedami bom rekla, ja, kakor je usojeno, praviš...

Vem, bo rekla, res je, bo dodala — kar čujem žalostni zvok materijne besede in izkušnje: če tja ne siliš, se ne moreš srečati z usodo. Morda bo še podučila: tisti, ki so jo dražili, jih je zgrabila... Vem, preprosto ji bom povedala in pokazala, kako jo imam rada, dodala,

da živim za življenje in se cenim in mi je vse tako veliko: mama, tista temna napoved, ne, tega ne bom vzela v misel, nihče ne ve, prijateljice so že tudi pozabile, zakaj bi sprožila slutnjo in pognala na delo vrtajočega črva, ko tako ni res, navdušila jo bom, seveda, to moraš doživeti, to lebdenje in drsenje in nežno padanje in močno vzpenjanje, moraš začutiti to lahkotno ujčkanje, bom rekla, mama, ko bom smela, te bom vzela s seboj nad oblake in v večno sinjino proti soncu, potem boš vedela, zakaj so ptice tako lahke in nežne in imajo rade življenje, slišala boš tišino in otipala mir, drugačen je, daleč je od ljudi, veliko trenutkov je stisnjeno v kratek čas in bodo — enostavno naj rečem — lepi bodo in samo tvoji, bom pričljiva, mama, tedaj boš drugačna in boš razumela, ja, tako moram reči, otepa la se bo, vem, toda počasi bo...

Zahreščalo je v zvočniku in resni glas upravnikov je zaterjal, da se moram vrniti. Spustila sem se v velikem loku in mirno pristala. Inštruktor je bil zadovoljen in mi je stisnil roko:

— Čestitam!

Od Dravograda sem se je v težke zavese grozečih oblakov in z razsrjenimi strelami ter ostrim gromom kobalila huda ura.

Sprehod mine s sladoledom pri Šrmpfu. Glavni trg sameva in se dolgočasi, ni ljudi, avtomobilov. Tu pa tam komaj kdo, ki včasih lenobno ustavi korak ob tej ali oni izložbi. Soparno utrujeno nedeljsko popoldne je. Okrog Uršlje grmi. Nad Pohorjem se kot v kotlu gnetejo težki oblaki. Napeti so in napetost jih poganja v kupole različnih oblik, ki se jezno šopirijo in čakajo na prvo iskro.

Zavijeva na njegov dom. Nikogar ni, šli so na deželo, morda celo na Kremžarico. Skleneva, da se stuširava, potna sva! Kopalnica je velika in moderna, vse je skladno, okusno in priročno. Najprej on. Tuš naga-ja, čeprav so ga — je rekel — prejšnji dan popravili, pa to zdravljenje niti ni bilo poceni. Obrtniki že znajo obrniti v svoj prav, pravi in se jezi, ker vode ni in ni, prisluškuje, se sklanja, počepne, pritiska na gumbe in kljukice, nekaj hrka in škrt

in cvrkuta, globlje neke klockota, a nič. Občudujem njegovo spretnost in antično lepoto! Odpre pipo na ful, nič. Vrta glavni ventil, res, hudirja, pravi, kdo ga je pritegnil ali pozabil odpreti: energično odvíja, nekaj je slišati, kako jezno udarja ob cevi, potem zagrga in čep vode in zraka izkoči v loku prav vanj, odskoči, ker je pozdrav mrzel, in potem z milimetrskimi premiki uravnateži pravo mlačnost. Požene se pod deževni zvon in grgra v pol divjih glasovih, ki so tako prvinski, da me dražijo še silneje kot pogledi na gibko telo, toplo, gladko kožo, ožgano od sonca, porašče-no povsod, najmočnejše po prsih in nogah, zdravje in moč v vsakem gibu. Lepota, več, bog ploditve! Plemenjak — bi rekel ded. Kri me žge in naganja. Pomežikne. To mi še bolj spodmika tla, vem, vse bo tako po vrsti: objem, potem stopnjevani poljubi, žametni dotiki in nazadnje vrenje semena vame. Sladostrastje, da ponoriš! Še dolgo čutim utrujeno dogorevanje in pomirjanje, kaj vem, kot spomin ali namig, ki raste v novo hotenje. Včasih se zdi, da bi kar naprej tako používala njega in sebe, tja do smrti, ki bi bila lahka sredi gorenja teh velikanskih energij. Pa prihuljeno privrejo temne podobne iz labirintov in kot grenke kaplje se razletijo v tisoč kapljic in svetloba usiha: tedaj je našopiri tista zloveščnost, ki ji ne verjamem, a se spretno izvije in ugonobi vsako pomisel, zaneti nemir, zavrti v zavest kot davni odmev — kratka črta... to je vse. In bolj jo odganjam, bolj je nasilna, kot že zdavnaj udomačena, a tedaj najbolj tuja, drugač bežni preblisk — vse je larifari... In ta zaseje otožnost, ki je predprostor sentimentalnosti: pa me sili, da verjamem modrim, čeprav nisem prepričana, da verjamem, kot da bi za vsem bila še nekakšna neznanka, in se tolažim z njihovo modrostjo, ki je tako plemenita, da želi pomiriti: dolgo je življenje, ki ima veliko doživetij, nalog, ciljev, uspehov, sreče, čeprav nima gore let! Trenutek, ki je prijazen in me bodri v razpoloženje: bodimo danes, jutri je nov dan! Vem, to komaj ulovljivo gmoto komaj določljive grenkobe moram kadarkoli

prekladati sama: kako jo naj kdo prepozna, saj se skriva v temnih kotih polzavesti. Težkih dvomov nimam komu zaupati, potiskajo me v strah in se grmadijo, drugič kopnijo, a so: če mu jih razprem, bo oddeklamiral — češ ženske večno nekaj slutite in pretiravate, a življenje gre svojo pot. Mar zato tako stopnjevane moči strasti, ki naju z magično in magnetno silo naganjajo v izgorevanje drugega z drugim, zaris slutnje, zaris vrela, ki mu bo vir nenadoma presahnil. Bežite proč, ubijajoči prebliski!

Tedaj hrupno skoči izpod tuša in vzame veliko pisano brisačo. Trenutek pozneje se poženem pod

prijetno hladno-tople kapljice, več, pravi naliv — še jaz. Ah, kako blagodejno! Kakšna svoboda, kakšen užitek! Vzamem drugo podobno brisačo in se ovijem. — Mucika, pridi!

Stisnem se k njemu: tako topla sva in drug za drugega! Vse tiste zapletene misli, kako vse živo radodarno razmetuje sile in moči za ploditev, postanejo resničnost, ko naju nosijo le še nagonske sile. Milijoni in milijoni drobnih semen se pretakajo in se lahko poženejo v rast. In ob tem je vse do zadnjega stotina poravnano, nobenega terjalca ni in ne dožnika.

Da, čutim, več, vem: zdaj se je prijelo.

Jani Rifel

ČOPIČ

(Odlomek)

Tudi tisti dan je že navsezgodaj zakoračil proti avtobusni postaji. Suh v obraz, nekaj kocin izpod nosu, dolgi lasje in noge, telo objeto v jeans. Sivo zelene oči in dolgi prsti s cigareto med palcem in kazalcem.

Za hip pogleda na tla in zagleda podolgovat predmet, skloni se in ga pobere.

»Čopič sem našel! Le kaj mi bo? Najbrž ga je izgubil kakšen šolar ali pa ga je Bog vrgel iz nebes, da bi mu z njim kak Zemljan naslikal brado,« je pomislil, ko si ga je od blizu ogledal.

Bled, še neočiščen pločnik ga je po nekaj korakih pripeljal do bifeja, ki so ga ravno odprli in je vanj vstopil kot prvi gost.

Zmeraj je bil med prvimi pri točilni mizi. Sedel je in čakal, da je minila ura, ko so sprostili točenje alkoholnih pijač. Lasje so mu legli na ramena, ko je vrtel glavo, kot da bi se želel prepričati, če je še sam.

Prižgal si je cigareto. Do piva je bila še polna ura. Pričel je razmišljati, kam naj jo stlači. Vsak dan iste skrbi. Najprej sem, dokler ne pride prijatelj, in potem z njim na delo. Po delu spet sem ali v gostilno. Poleti na morje, tam držati čim dlje. Ob sobotah disko ali veselica, vse drugo bi vrgel na gnoj.

Ob dolgočasnih zimah se je stisnil v komaj gibljiv oklep in najraje bi ko ptica selivka zletel iz njega in se preselil v prijaznejše kraje, pa zato ni imel ne volje ne poguma. Vse to ga je ujelo pred dvema letoma, ko je postal polnoleten. Zdaj mu ni bilo več mar polnoletnosti, najraje bi odvrzel vse te dni v koš, med smeti, in poiškal nove, polnežitka in prostosti, ki bi mu ko sončni žarki sijali vekomaj. Končno je pivo smelo popeniti. Veliko odprto pivo. Nagnil je kozarec in ga v nekaj požirkih izpraznil do polovice. Potem ga je zlil v dno svoje stavbe, ki se je pri tem nekoliko nabreknila. Ostala je le pena, ki je v sebi zadržala nekaj soka.

Ta je po kapljicah zlezal na dno kozarca in ga orumenil.

»Si ga že zlil, boš še enega?« zasliši znančev glas.

»Bom.«

Dva rumena velikana sta takoj sedla na mizo.

»Sem že mislil, da te ne bo. Motorno žago sem popravil. Skoraj bi jo zagnal v graben, pa sem jo potem očistil od zunaj in znotraj, pa zdaj gre ko ura, boš videl.«

»Je veliko bukve?«

»Ja, približno pol, drugo je bor in nekaj smrek.«

»Si dal verigo nabrusit?«

»Sem.«

»Glej, kaj sem našel!«

Potegnil je čopič iz žepa in ga namočil v vlažno dno kozarca.

»Kaj ti bo?«

»Ne vem, shranil ga bom, če ne za drugo, bo za okras v sobi.«

»Bi pa res lahko našel kaj boljšega za okras. Raje z njim kaj naslikaj, če znaš,« mu je predlagal prijatelj.

»Ne vem, ne vem, kaj bi naslikal, predlagaj mi!«

»Hm, ne vem, sebe daj. Ne, ti si preveč enostaven, nezanimiv. Ne vem, kaj bi.«

»Bom pa tebe napackal, če hočeš.«

»Ne, že vem, daj Ančo, golo Ančo. Čisto resno mislim. Kupim ti barve in papir, če jo naslikaš zame. Nad posteljo si jo obesim, če jo zadeneš, v kar ne verjamem; no, pa daj, vseeno poskusi!«

»Kaj ti bo na sliki, živo ujemi, če moreš. Še ni dolgo, ko sem jo. Če ne verjameš, jo vprašaj! Vprašaj jo tudi, če mi gre za model.«

»Ti jo bom pripeljal, saj vem, da si brez njenega dovoljenja ne upaš ničesar. Če drugega ne znaš, naslikaj njen jezik in svojega poleg, da vidim razliko.«

Zunaj so z avtomobili vred drveli sončni žarki, ki so se postavljali vse bolj navpično.

»Vročje bo, danes mi ni niti najmanj za drva. Če glede Anče misliš zares, ti jo naslikam. Papir in barve

Marijana Vončina

PRIČAKOVANJA

*Pridi v moj dan
in ga spremeni!*

*Govori mi,
zapoj in zaigraj
besede in melodije
davnih časov,
ko se je bleščala
mladost v naših očeh,
ko je naše sonce
še sijalo pričakovanja!*

UOKVIRJANJE

*Uokvirjamo
slike, diplome, priznanja —
uokvirjamo vse,
kar imamo radi,
tudi sami sebe.*

*Tudi jaz imam
svoj okvir,
le da raje kot v njem
stojim poleg njega,
ker me utesnjuje!*

KLAS

*Klas pšenice
z njive mojega otroštva,
očiščen vseh sneti,
ostaja mi v spominu,
še zoreč,
čeprav že zdavnaj
njivo je plevel prerasel.*

si bom sposodil čopič pa to ta dober.«

Spet ga je potegnil iz žepa in s prstom pogladil mehke ščetine.

»Prav, ti meni Ančo, jaz zate drva! Samo glej, da ne bo Mojca ali Treza!«

Darko mu je bilo ime. Klicali so ga Dare. Barvice si je sposodil pri mlajšem bratu, papir pa je kupil. Deset pol, za vsak primer.

Vse skupaj je postavil na mizo in sedel. Sprva ni našel poti, potem pa je nenadoma prijel čopič.

Kot velika cigareta se mu je valil med prsti. Potem ga je ujel v prijem, ki mu ga je pred leti vcepil učitelj likovnega pouka.

Barve so se zlile kot nejasni zmazki, potem pa so se povezale v snope nog in rok. Kmalu je iz vsega tega nastal ženski akt. Takoj ga je zmečkal in vrgel v koš. Za njim še drugega, tretjega, četrtega. Pri osmem ali devetem poskusu je na papirju zagledal Ančo. Pravzaprav njeno desno oko in nos. Pri desetem pa so bila njena tudi usta. Sedaj je bila samo ona, iztrgana iz milijard drugih ženskih teles. Prižgal je luč. Sonce je zdrknilo za Pleško goro.

Z risalnim žebličkom je sliko obesil na steno in si jo ogledoval z vseh strani in z različnih razdalj.

Zdaj mu je ugajala, ga spet vračala v dvom, pa ga pomirjala s tihim opravičilom. »Saj je prva.« Vse se je kot vetrnica vrtelo v njem, dokler ni legel in zaspal.

Ko je zjutraj vstopil v bife, so tam že točili pivo.

»Kaj pa imaš v roki?« ga je dregnil prijatelj.

»Kaj te briga, raje poskrbi za pivo, umiram od žeje, pa povej, če je še kakšno poleno za danes!«

»Ne, vse je na kupu, danes jih boš zlagal, da boš še sanjal o njih. Kaj pa slika?«

»Ne vem, morda je pa tale premajhna, ti jo danes povečam. Če hočeš, jo še izboljšam. Uokvirim ali pa ti dam kar to in nobene druge več.«

»Ja, saj si naraven talent. Še ni dolgo, kar sem v nekem časopisu prebral, da je neka slika v New Yorku tako draga, da sploh nima cene. Poskusi, naslikaj mi večjo! Če postaneš umetnik, priznan umetnik, bo ta slika še dolgo na ceni, ker je prva — in prva slika znane umetnika; ne, to ni kar tako! Ne bom izpustil priložnosti, ha, ha . . . , čeprav vem, da nikoli ne boš umetnik, da boš kmalu spet le drva žagal in nosil malto.«

»Bomo videli. Zdaj sem se pa dokončno odločil, da bom umetnik, ravno zato, ker ti praviš, da ne bom.«

»Jutri mi prinesi Ančo, jaz ti pa dam tvoj delež drv! Seveda, če bo Anča bolj podobna Anči, kot je ta, ki ima brado takšno kot kak modrijan.«

Kupil je deset pol papirja največjega formata in odšel domov. Tokrat je že vedel, kako jo bo ukanil, kako iztrgal iz nešteti podob. Že četrti poskus mu je uspel in sonce se je še smejalo nad Pleško goro, ko je Anča obvisela na steni njegove sobe.

Slavka Dragolič

Kralj Matjaž Karantanski iz province Sclavorum

(odlomek)

Desetletni fantič, morda je imel kakšno leto več, se je potikal po Gosposvet-skem polju in se mu je ta dan zdel lepši od vseh ostalih. Po deževnem tednu je večerna zarja odnesla oblake in jutro se je prebudilo prelepo in umito. Le zelena trava na Polju je bila vsa pomečkana od tisočerih stopinj, ki so brzele sem in tja. Ni ga motilo. Popravljal si je le nagajiv koder plavih las, ki mu je silil na oči, poravnal hlačnice in otipal gumb, če resnično drži naravnico, čeprav ga je mama prejšnji dan na novo prišila. Roke je vrgel na hrbet in še sam stopil proti gneči, kjer je stal knežji kamen. Prišel je do vojščakov, med katerimi je bil tudi njegov oče, na katerega je bil zelo ponosen. Tudi njemu je nagajal koder las, zato je poškilil na fanta in mu pomahal. Ta se je odzval tako, da se je približal s pozdravom: »Bog te varji!«

»Si prišel sam tako daleč?« je spraševal oče fanta s skrbjo, ki jo le oče lahko posveti otroku.

»Ne, s sosedom iz Tople sem! Mama se je včeraj zmenila. Prišli smo z vprego.«

Še vedno je stal tam, potisnil roke v žep in njegov pogled se je pasel na vojščakih. Vsi so stiskali v rokah dolge sulice, ki so s koničastimi helebardami štrlele daleč pod nebo, od koder je pripekalo sonce, ki ni bilo več rumeno, temveč že ognjeno rdeče. Zlikani železni šlemi so lomili svetlobo, ki se je vsipala z neba in stiskala vojščake v objem prepotenih oblek z vonjem po skrinjah, kjer so jih hranili od parade do parade, z duhom po konjih in moškem telesu. Mirno so morali stati in čakati na obred, ki je tekkel po protokolu.

Onkraj knežjega kamna je zagledal plemiče, vse našopirjene v mondenih oblekah, s prisiljenim pogovorom in obzirnim priklanjanjem; dopolnjevali so nekaj, kar ni mogel popolnoma doumeti. Doma pod Pe-

co, čeprav so bili svobodni in veliki kmetje z veliko pravic, tega niso uporabljali. Bili so preprosti kot vsi tam okoli in trdni kmetje z veliko živine, ki se je pasla po travnikih pod Peco.

Danes je bil še posebej ponosen na podedovano pravico in svojega očeta, da je lahko stal med suličarji pri ustoličenju kneza na knežjem kamnu.

Iznenada so se oglasili rogovi, da je dečka kar vrglo in se je sesedel ter slišal škodoželjni smeh bližnjih. Ko so se rogovom pridružile še piščali, se je spomnil, kje je, vendar je bilo že prepozno. Imel je le še trenutek časa, da je videl moškega sedeti na knežjem kamnu, z eno roko je gladil že sivečo brado; morda iz bahštva, da jo ima, ali pa iz zadrege in spoštovanja pred nadvojvodo. Potem so postave zakrile sliko. Fantiča so vojščaki potisnili na drugo stran, da je padel med množico nog; pa si je zaželel, ko bo velik, da bi imel prav takšno brado, kot jo ima sedeči na knežjem kamnu.

Predno je spet našel pot med tistimi tisočerimi nogami, je spoznal, da bo vsem naporom navkljub prišel prepozno, da bi še kaj videl. Odrivali so ga, nekdo mu je navil uho, sladki lasje so štrleli, da jih je lahko vsak potegnil, in pohojene bose noge je imel že vse rdeče, ker je prav vsak hotel stopiti prav nanje in jih ni imel kam izmakniti. Ko je naposled našel majhno vrzel, se je prerinil naprej med vsemi temi prerivajočimi se telesi in je skozi špranje zagledal nekoga, ki je stopil s knežjega kamna in odšel, ne da bi se ozrl. Vsa množica se je potisnila za njim. Čeprav se je poizkušal ponovno izmotati iz nje, je nekam hitela in malega radovedneža vlekla s seboj in pela pesem v domači govorici: hvalnico gospodu! Vedel je, da ne sme pasti, ker ga bo pohodila množica nog in bo obležal na cesti kot odvržena stara krpa.

Lojze Šušmelj, Za brano, jedkanica, 1938

Darja Kniplič

FAČKA

Na mojo posteljo sta kakor mlada podivjana jastreba neko jutro, in to še mo-gočno kakor škorpionja sredi puščave, skočila nečaka in se drla na sve grlo:

»Botrca, Darča Parča, pelji naju kopat! Darja, pelji naju kopat na kopališče!«

Drla sta se in drla, da ne vem, od kod jima tolikšna kapaciteta pljuč. Še v gobe ne moremo, če ne vzamemo s sabo nahrbtnika zanju!

Nejevoljno sem se obrnila in zasikala, da imata za takšne stvari vendarle mamo in očeta, kajti botrice nosijo le pisanke, pa še radi jih imajo, ti pritlikavci, ne pa jaz — Darča Parča.

»Ne, ne...« se nenehno dereta »pelji naju že vendar!«

Vztrajam pri svojem, otroka pa pri svojem.

Tamala vleče iz »račke« kopalke, brisačo, rokavčke in vso navlako, ki jo smrkaljice nabašejo vanjo, in se šopiri kakor mladi pav s perjem na gospodarjevem dvorišču.

Smrkolin, ki je že malo odrasel, kakor fantki z metuljčki v šolskih pevskih zborih, zadržano gleda po kotih sobe, premleva, kaj bi bilo pametno reči za takšnega smrkolina, da ne bo nepridiprav, ne preveč vsiljiv, ne preveč otročji, ampak ravno, ne vem kakšen že, samo da ga ne polomi.

Nato se spomni Tamala, ker se jaz še vedno pokrivam z odejo čez glavo in vztrajam, ker imam bazen v glavi; skoči na posteljo, pred tem seveda zabriše račko po tleh in da poleta zadregi smrkolina, ki se reši zagate...

In skačeta po postelji, po predragi botrici, po stricu, ki strelja z napol odprtimi očmi, besede še ne more izustiti, ker so to le njeni nečaki in ne njegovi...

»Pelji naju, pelji naju, pelji naju, plavati, plavati, špricati, tunkati...« sta v poplavi besed škropila okoli sebe.

Bolj kot jima pripovedujem, da še ni pisanke, se de-

reta nazaj, da njuna mama pospravlja in bo potem kuhala kosilo, ati pa še spi, ker je moral celo noč igrati in zabavljati, zato nikakor ne more vstati.

Spi, spi, pospravlja, kuhala... da se ti meša, ti otroci!

Saj vem, saj vem.

In še vedno sikam in vlečem odejo čez glavo.

Pri sebi pa preklinjam — ni še pisanke, niso moji otroci, ni še pisanke... spat, pustita ljudi pri miru... saj imata starše...

Otroka pa skačeta in skačeta; še več, dereta se in še bolj kričita.

Skačeta po meni, po postelji, po ubogem zgaranem stricu, prevračata...

In ko mi vse pride na vrh glave, ju zgrabim za roke in povlečem za seboj, mimo grede zabašem svojo bisago in gremo.

Otroka se dereta: »Plavati, plavala bova, tunkala...« A jaz mislim: »Slepe miši, miši slepe...«

Po poti se razlega ves ta blišč in trušč veselja, kako bomo blizu ribicam in pravim plavalcem in kako bomo čofotali, kako se veselili...

Botrca pa je ta, ki zna, botrca, ja, ne pa samo tista pisanka!

Pa se primemo za roke, vsi, z drugo vsak za svojo malho in veselo malhamo proti kopališču.

Potem pa, kakor da se je zgodilo nekaj zakletega, krožimo in iščemo, iščemo, kot da smo v labirintu; iščemo, pa kakor da ne najdemo...

Pa saj bomo plačali vstopnico za kopališče.

Kako da ne, ja, kdo pa bo potem čofotal, šprical, plaval, tunkal...

Krožili smo in spet krožili, nakar smo se pričeli v vsej ihti zaletavati, pa spet krožili in se ponovno zaletavali...

Otroka sta izgubljala živce, meni pa se je pričelo daniti...

Po nekajurnem kroženju, ko sta se vlekla po tleh za mojim pospešenim korakom že kakor dva žvečilna gumija, sem se ju vendarle usmilila in jima morala povedati:

češ sem samo najboljša botrca, ker jima enkrat v letu prinesem lepo veliko pisanke, toda še v najboljši veri mi ni uspelo pričarati kakor čarovnici Vindi kopališča v našem mestu...

Ne vem, če sta me razumela, saj sem ju vendarle pozabila vprašati najpomembnejše — če sta sploh bila kdaj zadovoljna z mojo pisanko?

Albina Smolar

BODOČI PESNIK

Čutim potrebo,
da bi komu »zatežila«.
Iščem kandidate,
ki pa se mi izmuznejo,
še preden se jih polastim.
Brez uspeha,
zato se odločim
svoje misli
stlačiti na papir.
Se tako rojevajo pesniki?

DO ZADNJE

Skrbno postavljam domine
v dolgo urejeno vrsto;
ta označena pot
je ujela moje misli.
Trudim se ji slediti.

Potem pa pride dan,
po horoskopu poln sreče.
Držim se za glavo,
medtem pa domine
izgubljajo ravnotežje.
Druga za drugo.
Do zadnje.

DOBRI STARI ČASI

Obujam spomine
na dobre stare čase,
ko sva z roko v roki
tacala po snegu,
ki je bil hrana
najini ljubezni.

Snega ni več.

Ledeni zimski dnevi
so naju greli,
sedaj pa zmrzujeva
na vročem soncu.
Vsak zase!

Kje ste,
dobri stari časi?

BREZDELJE

Prestopam se
iz kota v kot,
presedam
s sedežne na sedežno,
ne da bi vedela,
kam vtakniti
svoje škripajoče ude
in s čim napolniti
tisto lenobno praznino,
ki se nabira
pod okriljem lobanje.

Vsi mislite,
kako lepo mi je,
jaz pa trpim
v ugodju brezdelja.

Pravzaprav
se vsi pretvarjamo,
mar ne?

Anka Matvoz

9. PREBUDITEV

Nasmejani mladi, stari in otroci so odšli vanjo.

Bila je to stara, mogočna stavba, obraščena s cvetočim bršljanom. Pričakovala jih je . . .

V notranjosti je bila dvorana brez zidov. Bila so samo stopnišča, ki so vabila množico navzgor in se razpredala na vse strani. Prišepnila jim je tudi o skritem stopnišču, ki vodi navzdol in po katerem naj nihče ne hodi.

Čutili so, da jim govori resnico. Razkropili so se po stopniščih, ki so jim bila dovoljena, ona pa jih je spremljala in srkala vase. Vsa stopnišča so vodila vanjo. To so opazili, ko so se na koncu poti znašli vsi v istem prostoru.

Povedala jim je, da je to njena duša. Bila je brez oken in vrat. V temi je ode-la ljudi v bela oblačila, ti pa so jokali.

Med njimi je bila ženska, ki ni sprejela belih oblačil. Nemo je zrla predse in prosila pomoči. Že večkrat so ji pomagala bitja, ki jih ni poznala. Tudi sedaj so prišli. Odprli so ji vrata iz temne duše. Zbežala je skozi vse in vse je izginilo.

Bila je sama.

Stopnišča pred njo in za njo so jo zopet vabila. Izbrala pa si je prepovedana, tista, ki vodijo navzdol. Tekla je po njih daleč v globino. Spodaj, na koncu poti pa jo je pričakal labirint hodnikov. Bila je ujeta, poskušala je najti izhod. Začela je teči. Mimo nje so se vrstili hodniki kot pisana mavrica vseh barv, in ko je pri-tekla v temo, je vedela, da je poti konec.

Pred njo so se nenadoma odprla vrata dvigala. Vstopila je. Dvigalo se je pre-maknilo. Skozi steklene ste-ne je videla, da se pelje mi-

mo vseh stopnišč in prostora, kjer so bili zaprti ljudje v belih oblačilih. Peljala se je skozi vso stavbo, skozi streho, v nebo. Letela je po zraku, veter jo je pozibaval, ji kuštral lase in ji pel.

Pod sabo je zagledala žarke, ki so se dvigovali k njej in jo vabili. Spustila se je vanje in pristala v vrtu, ki mu ni videla konca. Stopila je na mehko, pokošeno travo. Omamni vonj narave jo je obkrožil. Cvetni prah jo je omamljal, drevesa so se sklanjala k njej in jo božala. Zdelo se ji je, da postaja del vseh njih. Sprejemala jih je vase in jih jemala.

V sredini vrta je bil vodomet. Poletela je do njega. Obkrožen je bil z zelenjem, na sredi pa je stal kip. Bil je on. Na glavi je imel spleten venec. Njegova belina, ki je iznenada šinila iz njega, ji je zaslepila pogled. Zdelo se ji je, da jo gleda. Stegnila je roko proti njemu. Takrat pa je začel jokati. Roke in noge so mu začele odpadati in vrelci krvi so tekli k njenim nogam.

Vrta ni bilo več. Le tema.

Marjan Mauko

HAIKU

*Če ne boš kukala,
ti bom takoj strl
podtaknjeno jajce.*

*Medtem ko ptičke
prepevajo, veselo
kukavica kuka.*

*Ne tresi glave,
lahko se ti zgodi, da ostaneš
brez plašnic.*

*Pljunil bi
v roke,
pa je imel usta suha.*

*Moj duh ti ne
sledí,
če ni sledí.*

*Boš šel po
gobe
ali po gobe?*

*Ko čreda preraste v
moč,
se pojavi država.*

*Bil je tak fant,
da je metal
na roke.*

*Po vsaki vojni
pade
veliko otrok.*

*Le cepetaj,
saj vem, da nisi
maratonec.*

*Človek bi vse delal,
samo
da ne bi nič delal.*

Blaž Prapotnik

GREŠNA MOLITEV

*Levinja, razigrano me grizeš,
ko zakopan v tvojo grivo
molim.*

*Molim kot nekakšen kristjan,
kot tip brez križa in žebljav
v brezmadežnih mislih,
kot grešnik,
skrivaj krščen,
nikoli pri verouku —
verniki brez religije,
svoje glava ovčica z
lastnim kompasom, ki hodi
vsak dan redno
mimo cerkve;
in se ne ozira gor
v lesene figurice, čeprav
po svoje spoštuje
deset zapovedi in verjame
v raj na zemlji.*

*Zato molim,
šepetam besede
in polagam poljube
na oltar valujočih prsi,
ko neslišno premikam ustnice
po mehki koži, navzgor do
rožnatega ušesa.*

*Bom uslišan?
Zadrhtim tudi ob misli,
da ne bi kak bedast,
v tla obrnjen palec,
nepričakovano zarjovel:
»Kristjane levom!«
in bi sredi puste arene, na nikogaršnje veselje
(amfiteater je prazen)
postal žrtev napačnega trenutka.*

Franček Anželak

ČRTE RADOSTI

*Ob srečanju pogledov
je v očeh zasijalo sonce.
Žarek me greje tudi ponoči,
ko v mislih štejem črte.*

IZUMITELJ

*Stresel je pero,
na listu
so zašumele črke.
Pot je oštevilčil,
za pogumom
je ostala sled.
Sedaj elegant,
ravna črta,
ki je pobledela
v jarmu.*

NE VEŽI SNOPOV

*Kovana cesta,
molčeč obraz,
med ustnicami
se sproži
ledeni plaz.
Ne veži snopov,
ker živi ogenj,
moč neba,
se v obroču lesketa.*

Janez Jurič

SLOVO

*Dolg poljub,
zategel pisk,
tu skriti jok,
tam radost — vrisk,
in glas,
ki zadoni v polmrak:
»ODHOD!«*

*Hrum motorja zaduši ihtenje,
ubije jok
in skrito koprnjenje.*

*Kot poveljnik sem
in zrem nenehno to vrvenje,
del stroja sem,
a v meni večno hrepenenje.*

*Nemirno stopa deva po peronu,
roteče zre v prihod,
z upanjem visi
na slehernem vagonu.*

*Peron življenje je
in srečanja na tej postaji,
oko slovesa solza le
in zadnji še mahljaji.*

NOVE KNJIGE

NOVA PEČKOVA MONOGRAFIJA

(Mladinska knjiga, Ljubljana 1992)

Slovenj Gradec, mestece med gorami, kot ga je opisal selski župnik Ksaver Meško, ima izredno naravno lego, ki skupaj s Starim trgom in gradom nad njim po mnenju dr. Marjana Zadnikarja očesu blagodejno ponuja enega najlepših pogledov v Sloveniji. Ko pogledamo še malo širše, pač zlahka opazimo, da ima takšno lego vsa Mislinjska dolina, ki jo na eni strani omejuje v mogočno dolžino razvlečeno z gozdovi poraslo in s samotnimi kmetijami prepredeno Pohorje, na drugi strani pa neustavljivo privlačuje bolj v višino kipeč Plešivec, najbrž že kmalu po letu 1602 bolj znan kot Uršlj(in)a gora po svetnici oziroma takrat njej zgrajeni cerkvi na vrhu gore najvišje v Sloveniji, pač v znamenje in potrditev rimskokatoliške zmage nad protestantizmom, zlasti močnim prav v tem delu Koroške. Po eni strani doline torej predvsem nekakšna pohorska gospodarska preudarnost, na drugi predvsem občudovana naravna lepota, ki nas vedno znova prevzame. Da takšno okolje tudi spodbuja in navdihuje, se odraža v vsem kulturnem bogastvu Slovenj Gradca: gotska stenska poslikava v špitalski cerkvi, baročno razkošje župne cerkve, vsa pestrost sodobnega likovnega izraza, kot ga ponazarja kakovostni vrh z imeni Karel Pečko, Jože Tisnikar in Bogdan Borčič in — ne nazadnje — celotni negovani mestni videz. Kot je rekel Pečko na večer, o katerem kaj več v nadaljevanju, se je tega ovedel kmalu po prihodu na odsluženje štipendije pred skoraj 40 leti, ko ga je mesto dokončno prevzelo in je spoznal, da k njegovim bogati tradiciji hoče in zmore dodati še svoj delež.

Ob koncu maja — če smo natančni, je bilo šestindvajsetega — smo v slovenjgraški Mladinski knjigi, ki so jo bleščeče zlahtnile najnovejše Pečkove upodobitve koroške lepote Uršlje gore, sodoživljali svečano večerno predstavitev v zadnjih treh letih že druge monografije akademskega slikarja Karla Pečka, ravnatelja mestne galerije in neutrudnega snovalca ter največkrat tudi ustvarjalca kulturnega in gotovo ne le takšnega življenja v Mislinjski dolini in na Koroškem. Karel Pečko je pri svojih 72. letih nepogrešljiv ne le v stavbi nekdanje mestne hiše, v kateri domujeta galerija in muzej, temveč v vseh naših kulturnih ustanovah in v celostni podobi mesta sploh.

Po začetnem glasbenem pozdravu s citrami in uvodnem pozdravu gostiteljice Mladinske knjige, ki je nastopala tudi kot založnica, je vodstvo večera prevzel dr. Drago Plešivčnik. Razmeroma hiter pojav druge monografije, ki je ne le razširjen, temveč predvsem smotno dopolnjen ponatis prve, izšle v letu 1989, je utemeljil s preprostim dejstvom, da je prva zelo hitro pošla, kar je samo dokaz več o mojstrovih priljubljenosti tako v domačem kot širšem okolju. V pesniškem jeziku je povzel občudovanje Uršlje gore, kot ga je zapisal dr. Franc Sušnik, in ga primerjal s tistim, ki nam ga umetniško v sliki posreduje slikar Pečko. Za okroglo mizo je v nadaljevanju povabil večino tistih, ki so novo monografijo soustvarjali.

V prvi vrsti je to predvsem dr. Ivan Sedej, ki je prispeval 24 strani uvodne besede in 112 strani dolgo študijo o Pečkovem slikarskem opusu. Medtem ko je uvodno besedilo namenjeno strnjnemu prikazu izredno pestrega Pečkovega življenjepisa od težaka in kovača v rojstni Muti do slikarja in častnega občana občine Slovenj Gradec, je drugo besedilo celovita znanstvena razčlenitev vseh Pečkovih ustvarjalnih obdobji, ki jih podrobno obdela tako z vidika slogovnih posebnosti (ekspresionistične prvine, socialni realizem in v novjšem obdobju poduhovljeni simbolizem), slikarskih tehnik (olja, grafike, mozaiki, holografije in seveda pasteli kot Pečkov najbolj dognan in najbolj njegov način slikanja) ter vsebinskih sklopov (portreti, tihožitja, dvorišča, narava in predvsem neizčrpna in neutrudna večdesetletna predanost Uršlji gori, ki pa nekako

temelji že v nekdanjih pohorskih motivih ter prepričljivi upodobitvi Najevske lipe pred skoraj 40 leti). Dr. Sedej je tudi poudaril že omenjeni navdih, ki ga umetniku daje stoletna likovna in sploh kulturna tradicija Slovenj Gradca, v Pečkovih zgodnjih letih posebljena še v ljubitelju in raziskovalcu umetnosti Jakobu Sokliču ter pisatelju Ksaverju Mešku. Opozoril je na Pečkovo občutljivost za barve, ki jo spet izpričujejo tako portreti in — razumljivo — vsa izredna barvitost, ki jo kažejo Uršlje gore, zdaj posamične ženske nežne z vsemi oblinami, zdaj podvojene z dejanskim, praviim ženskim telesom in končno spet ženske poteze vedno lepe gore v spopadu z možatostjo, ki jo ponazarjajo podobno konj z vihravo grivo.

Dr. Ivan Sedej je visoko ocenil tudi Pečkovo pedagoško delo z nesebično pomočjo kar številnim umetnikom, iščočim svojo ustvarjalno pot — med drugimi to velja tudi za danes najpomembnejšega slovenjgraškega likovnega ustvarjalca Jožeta Tisnikarja, in Pečkov delež v širšem slovenskem likovnem dogajanju, še posebej pa njegove zasluge za kulturo v Slovenj Gradcu, s katero je mesto obnovilo in utrdilo nekdanji sloves. Odraž tega je pričujoča monografija, ki je, čeprav glede na umetnikova leta morda pozna, vendarle še pravočasna spodbuda za nadaljnje ustvarjanje in vsekakor lepo priznanje za dosežke.

Slikarjev prijatelj in takorekoč sopotnik na vseh skupnih stezah kulturne dejavnosti v Slovenj Gradcu profesor Tone Turičnik, pisec v monografiji objavljenega eseja Karel Pečko — javni in kulturni delavec, je o slavljencu spregovoril kot človeku z izrecnim poslušom za ustvarjalne odnose med ljudmi in za najrazličnejše prireditve, po katerih je Slovenj Gradec danes prepoznaven v domovini in tujini in zaradi katerih je leta 1990 mesto dobilo najvišje priznanje Organi-

zacije združenih narodov — Glasnik miru kot nagrado za dolgoletna kulturno-umetniška prizadevanja pri uresničevanju mirovnihih idealov svetovne organizacije, marsikdaj izpeljanih predvsem na osnovi njenih vztrajnih skupnih naporov.

Nova monografija je nedvomno celovitejša od prve, kar že na prvi pogled izpričuje večji format in njen večji obseg, naznotraj pa z novimi dognanji dopolnjeni prispevki. Izbor gotovo več kot sto likovnih ponatisov od najstarejših do najnovejših Pečkovih del — nekaj črnobelih miniaturk in predvsem barvnih celostranskih in celo lepega števila dvostranskih reprodukcij je bil še temeljitejši od prvega. Glede na doslej zapisano v izboru seveda prevladuje Uršlja v vseh možnih letnih časih in v vseh možnih in tudi zgolj domišljjskih barvnih odtenkih, tako značilnih v bežni ter pogosto komaj nekaj hipov trajajoči igri sončne svetlobe in senc. Takšne čudovite naravne pojave, sicer znane vsem opazovalcem te gore iz katerekoli doline, a najlepše skoraj gotovo prav iz Mislinjske, kot upravičeno ugotavlja dr. Sedej, lahko na slikarsko planto skozi občutljivo dušo prenese samo umetnik, ki vso to lepoto zmore tudi sam neposredno doživljati in umetniško ustvarjati tako, da se ob prevladujočem motivu večne gore v njenem barvitom valovanju notranje sam umiri.

Z dodatkom številnih fotografij (Stanka Hovnika), zlasti v življenjepisnem uvodu, se je še povečala tudi dokumentarna vrednost dela, ki jo — tako kot že v prvi knjigi sestavlja predvsem spoštljiva preglednica kakšnih 25 pomembnejših samostojnih razstav Pečkovih del doma in na tujem ter skrben izbor bibliografije o Pečkovem delu, oboje prispevek Milene Zlatarjeve, ki se je potrudila vnesti tudi najbistvenejše tovrstne dogodke zadnjih treh let. Kot novost je tu še dobrodošel kratek pregled slikarjevih življenjepisnih podatkov, ki je ostal nepodpisan. Gotovo pa bo še kdo — ne le od tujcev — pogrešal povzetek Sedejeve študije v kakšnem svetovnem jeziku. V prvi monografiji ga sicer lahko preberemo celo v dveh, v angleščini in nemščini, v drugi pa žal v nobenem, kar njen dokumentarni pomen zares po nepotrebnem precej zmanjšuje.

Že ob izidu Pečkove prve monografije sem zapisal (Odsevanja št. 18, 1989), da smo z njo dobili zelo lepo knjigo. To še toliko bolj velja za novo knjigo, ki je v svoji celotni podobi še lepša in takšna, kot si jo je slikar Pečko gotovo želel. Pa ne le želel, pač pa kot si jo je — kar smo omenjeni večer lahko večkrat slišali — tudi pošteno zaslužil.

Franček Lasbaher

Mladinska knjiga, ob izidu Pečkove monografije, maj 1992

VODNIK PO MISLINJSKI DOLINI

Avtorja: Stane Berzelak, Karla Zajc Berzelak
Izdajatelj: Izvršni svet SO Slovenj Gradec
Založnik: Galerija N. Kolar, Slovenj Gradec 1992

Slovenija, nova država na evropskem zemljevidu, se želi in mora predstaviti svetu predvsem z lastnimi močmi. Takšna naloga seveda terja čas in denar, če že gremo mimo dejstva, da niti nimamo ne vem koliko strokovnjakov, ki takšno delo zmorejo. Zatorej ni čudno, da so nekateri že postali nestrpni, ker svetu še vedno ne moremo pokazati skoraj nič reprezentančnega o sebi, saj tega od danes na jutri ne zmorejo niti velike svetovne založbe, če se zaradi znanega poslovnega tveganja sploh odločijo za nas. Kakšni tuji vodniki po Sloveniji se v prvem letu naše samostojnosti še niso pojavili, nekaj podobnega pa vendarle že vsaj za slovenščino kot jezik, če lahko tu navedem **Slovenski jezikovni vodnik** (Sprachfuehrer Slowenisch), dopolnjeno delo celovškega slavista mag. Antona Schellandra, ki je letos z vihrajočo novo slovensko zastavo na platnicah izšel pri Münchenski založbi Pöglott.

Dokler še ni knjig o celotni Sloveniji, so še toliko bolj koristne tudi tiste, ki nas predstavljajo vsaj deloma. Slovenj Gradec, sicer še najbolj znan kot pojem likovne kulture in z njo povezane razstavne dejavnosti, pa letos, ko dejansko še ni bilo nobene velike umetnostne razstave, k sreči doživlja skoraj nekakšen izbruh knjižnih dosežkov. Dobili smo dve veliki monografiji, najprej tisto slikarja Karla Pečka in za njo še občinsko — obe veliki, barvni in reprezentativni tako za umetnika kot za kraj, kar za slovenjgraško velja še toliko bolj, ker je na voljo tudi v angleškem in nemškem prevodu. Prišel se je ta izbruh v prvi polovici leta z izidom **Vodnika po Mislinjski dolini** v vsej še pomladni barvitosti, ki — kolikor se to le da — pristno odraža vse tiste lepote, ki jih ta del Slovenije zares v obilju ponuja očem v vsakem letnem času.

Vodnik po Mislinjski dolini je nazoren primerek vsebinske in oblikovne dodelanosti, ki je nedvomno skupen dosežek zavzete prizadevanja vseh sodelujočih. To seveda najprej velja za oba pisca, zgodovinarja Staneta in slovenistko Karlo Berzelakovo, ki sta gotovo imela ustrezno podporo pri drugih članih uredniškega odbora in svetovalcu akademiku Ivanu Gamsu. Vsi skupaj z založnikom in izdajateljem so imeli srečno roko tudi pri izbiri oblikovalcev in snemalcev, za katere je podpisan ljubljanski Studio Breg. Seveda v tem primeru ne gre zgolj za srečo, pač pa za dejstvo, da za ta studio dela odlični poznavalec Koroške in njenih ljudi Harald Draušbaher in avtor vrhunskih oblikovalskih dosežkov; slikovno gradivo sta prispevala Milan Pajk in Jože Resnik.

Knjiga je priročna, skoraj žepne velikosti (19 × 13,5 cm, 112 strani), vendar je zame prelepa, da bi jo zares nosil v žepu naokrog. Razumljivo, da takšen obseg terja, naj se na strnjemem prostoru prikaže in pove čimveč, tu in tam celo v škodo celovitejše predstavitve posameznih krajev, vendar je to avtorjem nasploh odlično uspelo in pred nami je vzorna knjiga, ki si jo lahko za ponazoritev svoje podobe zaželi vsak kraj ali del Slovenije. Besedilo je vseskozi privlačno in posreduje množico podatkov, med katerimi so številni drobci, ki stopnjujejo zanimivost opisa in s tem kraja, ves čas pa ga že na isti ali vsaj na nasprotni strani dopolnjujejo številni fotografski barvni posnetki, ki pogosto prav tako izpričujejo osupljivo občutljivost za izjemno lepe podrobnosti.

Gradivo je razporejeno v smotrnem zaporedju od Hude luknje z dolino Pake preko Mislinje do središča Mislinjske doline Slovenj Gradca in do sotočja Mislinje z Mežo, torej že zunaj občine. Dolinski in gorski svet doživljamo tako, kot ga z izjemo Doliča v obrnjenem vrstnem redu lahko kdaj občudujemo z vrha Plešivca. Zemljepisnih vsebinskih sklopov, večinoma razdeljenih še na manjše krajevne enote, je sedem: Huda luknja, Dolič, Mislinja, Šmartno, Zahodno Pohorje, Slovenj Gradec, Podgorje, Po spodnji Mislinjski dolini. Po osnovnem opisu krajevnih značilnosti, ki sta jih avtorja povsod našla in privlačno opisala v neverjetnem obilju, se lahko vsakokrat odločimo za njihovo podrobnejše spoznavanje, pri čemer besedilo ponuja, da to naredimo peš, s kolesom ali z avtom, pač odvisno od našega razpoloženja in časa. Vsi sklopi so obdelani z zgodovinskega, krajinskega in narodopisnega oz. splošnokulturnega vidika.

Tako vsi kraji zaživijo z vso pristnostjo, pogosto tudi z ljudmi, ki tod domujejo in s svojimi opisi sodelujejo v knjigi. Osrednji in najboljše del pa je seveda namenjen Slovenj Gradcu s Starim trgom in Gradiščem, ki dejansko sestavljajo zgodovinsko celoto vse od leta 1091, ko se ime Gradec (v Starem trgu) v nemški obliki Graez prvič zapiše v starih listinah. Nenavadno je, kako malo domačinov se sploh zaveda slovenjgraških korenin prav

na Starem gradu in nadaljnega razvoja mesta, enega najstarejših v Sloveniji, v omenjenem trikotniku, ki ga Vodnik nazorno osvetljuje.

Sklepni del knjige prinaša preglednico pomembnih ljudi iz Mislinjske doline po skupinah likovni, glasbeni, besedni in gledališki umetniki (z izjemo cerkvene umetnosti se samo tu srečamo z miniaturnimi posnetki likovnih del B. Borčiča, F. Berhtolda, K. Pečka in J. Tisnikarja, kar je vendarle preskromno), znanstveniki ter zbiratelji. Sledi več strani poslovnih in turističnih informacij (galerije, muzeji in druge kulturne ustanove — včasih z osnovnimi podatki, hoteli in gostišča, planinske kočice in domovi s planinskimi potmi, lovstvo in ribolov ter domača obrt po dejavnostih) s presenetljivo široko in pestro ponudbo na vseh področjih. Razmeroma obsežen je pregled zadevne literature s samostojnimi publikacijami ter članki in prispevki. Notranji del platnic pa je obogaten z zeljevidoma občine oz. mesta, ki ta sicer dobrodošla, a nekoliko nepopolna oz. že zastarela.

In kaj bi si v takšni knjigi še želeli? Najprej še kaj več pri posebnih opisih glede na pomen, npr. v zvezi s H. Wolfom, D. Trstenjakom in F. Bernekerjem (ob že omenjenih sodobnikih), za katere je med obiskovalci pričakovati največ zanimanja. Pogrešam podrobnejšo zgodovino šol ali vsaj njihovo doslednejšo omembo, saj so vedno zgovoren del vsake krajevne zgodovine. Tu in tam bi kazalo pozvati k zavzetejšemu varstvu naravne in kulturne dediščine (gozdovi, jame, spomenik nadvojvodu Janezu v Hudi luknji, razvaline valdeške in vodriške graščine).

Vendar se Vodnika tudi takšnega, kot je, lahko razveselimo vsi: domačini in poznavalci, da preverijo in dopolnijo svoje vedenje, naključni popotniki, načrtni gostje in poslovneži — domači in tuji, saj je izredno pohvalno, da je knjiga na voljo tudi v nemščini in angleščini — pa bodo z njim mnogo lažje spoznavali naše kraje in ljudi. Hkrati gre za odlično pripomoček še za vsako šolo pri vseh prvinah domoznanstva in celo govornih vajah v materinem in tujem jeziku.

Franček Lasbaher

NOVA SLOVENJGRAŠKA MONOGRAFIJA

Izdajatelj: Izvršni svet Skupščine občine Slovenj Gradec
Urednik: Tone Turičnik
Založnik: Galerija N. Kolar, Slovenj Gradec 1992

Letošnjega julija je izšla druga slovenjgraška monografija z naslovom **SLOVENJ GRADEC IN MISLINJSKA DOLINA**. V primerjavi s prvo, namenjeno 35-letnici osvoboditve (1980), je seveda obsežnejša in bogatejša. Opazno je, da pretežno isti pisci besedil, ki pa so bila takrat strnjena v eno samo in posamično nepodpisana, v novi knjigi nastopajo samostojno in avtorizirano. Svoj delež je vsak dopolnil z novimi dognanji, seveda tudi z upoštevanjem vmesnih 12 let in nastali so raziskovalni dosežki, ki dajejo knjigi širši in tudi znanstveni pomen. Do dela nov pa je slikovni del, gotovo kar vrhunski prispevek zasnovalca in oblikovalca Harald Draušbaherja ter snemalcev Milana Pajka in Jožeta Resnika. Zavzema dobro polovico knjige — z zgodovinskimi posnetki, krajinsko motiviko, bodisi čisto naravno ali takšno, kot jo je sooblikovala človeška roka predvsem takrat in tako, da se z naravnim okoljem uje — v lepo celoto: pohorske osamljene kmetije, celostne podobe krajev in mesta spet tako, kot jih sooblikujejo gradovi in cerkve, ali z značilnimi drugimi gradbenimi enotami.

Torej skoraj nobenih dosežkov socialistične družbene preteklosti — ne tovarn ne cest ne šol, vsega tega je dovolj v I. monografiji, nova pa je v znamenju (današnjega) časa, kot je v **UVODNIH BESEDAH** za izdajatelja zapisal Janez Komljanec v svoji popotnici tej v vsakem pogledu lepi, koristni in pomembni knjigi, hkrati samostojni in nadaljevalki starejše predhodnice.

Besedila so štiri in ob prejšnjih treh poglavitnih piscih (I. Gams, J. Potočnik in T. Turičnik) se pojavlja še M. Košan. Akademik prof. dr. Ivan Gams je v prispevku **MISLINJSKA DOLINA IN NJENO MESTO V SLOVENIJI**, ne glede na dravograjsko medobčinsko mejo pri Bukovski vasi, smotrno zajel celotno dolino do sotočja z Mežo, na jugovzhodni strani pa še doliško podolje. Med najznačilnejšimi ugotovitvami oz. podatki so gotovo: dolina je nastala kot nanos Mislinje, ki je za to potrebovala 1.500.000 let. Zelo »mlada« je sedanja rodovitna plast, nastala v zadnji ledeni dobi pred komaj 12.000 leti, ko je bilo tu še jezero. Glede na Slovenijo je gozdov nadpovprečno veliko (66% : 50%). Dolinska po-

seljenost izkazuje 500 prebivalcev na km², višinska komaj 25. Industrija in rudarstvo zajemata skoraj polovico vseh zaposlenih, promet in turizem le 1,2 % (Slovenija 3,2 %), bančništvo, izobraževanje in kultura samo 4,1% (Slovenija 6,2 %). Povprečje Slovenije presejata — in to znatno — le zdravstvo in socialno varstvo (11,7 % : 6,6 %) na račun slovenjgraške bolnišnice. Od republiškega povprečja je večja tudi rodnost na 1000 prebivalcev (13,9 : 11,7). Prof. I. Gams zagovarja Koroško kot krajinsko celoto, izoblikovano s štirimi občinami po II. svetovni vojni, in meni, da si je večina krajinskih ustanov našla svoje mesto prav v Slovenj Gradcu po naravni poti. Škoda, da se je odločil za razmeroma kratko besedilo, za katerega ni jasno, ali je že bilo uporabljeno lantsko splošno štetje, vsekakor pa bi ga lahko tudi v tem obsegu dopolnjeval kakšen zemljevid kot dobrodošlo ponazoritev tega dela Slovenije.

Vsi naslednji prispevki so celo do desetkrat daljši. Zgodovinski prikaz je zgodovinar Jože Potočnik naslovil **OD DAVNE PRETEKLOSTI DO DANES**. Zaobseženi prostor obravnava kot slovenjgraško gospodstvo in uvodoma ugotavlja, da gre za zelo pomembno območje med Koroško in Štajersko oz. največkrat za sestavni del ene od obeh dežel. Podrobneje pa tega srednjeveškega in za današnjost tako zanimivega dogajanja ne razčlenja, zato pa sega v prazgodovino teh krajev vse od najstarejših pomnikov na legenskem Gradšču in starotrški Puščavi, ki je eno najzanimivejših najdišč v Sloveniji sploh, ker poleg prazgodovine omogoča še proučevanje rimljanske in storslovenske dobe, preko Grajskega hriba pa nas z utrdbo Gradec (=Grec, 1091) vodi naravnost v zgodovino Slovenj Gradca samega (Vindisk Grec, 1165). Po vsej dolini presenečajo rimljanske ostaline, od katerih prav letos odkopavajo podeželsko gosposko hišo v Dovžah, naštete pa so brez podrobnejših opisov. Raziskava navaja številne pomembnosti: sodstvo od 1305, še pred tem

kovnica denarja — med najstarejšimi na Slovenskem, obrambni mestni Windischgraetzov Stolp — 1350, prvi znani obrtnik kovač Martin — 1391, bolnišnica s sirotišnico — 1417, sejmi od 1455, kopalnice — 1498, obisk cesarja Maksimilijana — 1514, zbor deželnih stanov s sklepom o ustanovitvi Vojne krajine (1530), grad Rotenthurn (1532), Gradščice (1595). Začetki protestantstva so že kmalu po l. 1525, z lastno cerkvico, podrti šele 1600 ob sežigu krivoverskih knjig — v eni od njih je Primož Trubar 1577 prvi zapisal slovensko ime mesta ... v Slovenskim Gradci. Leta 1602 škof Hren v starotrški pražupniji na Plešivcu posveti cerkev Sv. Uršule kot dokončno potrditev zmage nad protestantizmom.

Za župnije je cerkvena zgodovina prikazana še kar podrobno, vendar brez natančnejše razdelitve med pražupnijama Šmartno in Stari trg; starotrški dekaniji je vedno pripadalo tudi mesto, ob njem pa še spodnja Mislinjska dolina s Šentjanžem in Kronske goro, potem Dolič, Šentvid in Podgorje, in je zanjo skrbela ljubljanska škofija, ki je pogosto imela svojega zastopnika v starotrškem župnišču, dejansko še danes bolj podobnem graščini kot cerkvenemu uradu.

Čeprav zvemo, da je bila v mestu šolska stavba že v letu 1552 (morda protestantska šola?), je o nastajanju šolstva najbrž napisano premalo. Kaže, da bi se ga dalo slediti že od 1228, ko je kraj po podatku v slovenskem šolskem muzeju že imel župnijsko šolo, in to precej let pred Ljubljano (1262) in Celovcem (1279).

Več najdemo za obdobje od Marije Terezije naprej, vendar so nekateri podatki nepopolni, npr. za šolo v Pamečah, ali pa jih sploh ni — za šoli v Mislinjskem jarku in Turiški vasi. Upoštevati moramo tudi dejstvo, da so vse današnje podružnice bile ustanovljene kot samostojne šole. Ob meščanski šoli (1920 do 1941) bi pričakoval tudi omembo nižje gimnazije kot njene naslednice po osvoboditvi.

Obširneje in ustrezno je obdelan razvoj gospodarstva od srednjeveškega cehovstva do nastajanja industrije in rudarjenja. Pri tem imajo pomembno vlogo Zoisovi obrati v Mislinji in s tem v zvezi bi bilo izjemno zanimivo upoštevati obsežen izviren arhiv, zdaj v Koroškem muzeju na Ravnah.

Deželno cesto po dolini in skozi Hudo luknjo dobi Slovenj Gradec 1829, na kar opozarja spomenik (le kdaj se ga bo lotil kakšen spomeniškovarstveni zavod?) za to zaslužnemu nadvojvodu Janezu. Prav ta cesta je v letu 1849 lahko omogočila, da je Slovenj Gradec postal okrajno-glavarsko mesto tudi za Šoštanj z Velenjem, ob njem pa še za Radlje — danes bi rekli, da mimo Dravograda, ki je spadal pod Koroško. Okrajno vlogo mesto zadrži v stari Jugoslaviji, v novi pa jo je imel od 1949 do 1955. Naj omenim, da je bil pomemben sestavni del okrajnih pristojnosti okrajni šolski svet in s tem šolsko nadzorništvo. Svet koroških občin je torej s svojim sklepom 1989 o preselitvi zavoda za šolstvo iz Dravograda v Slovenj Gradec pedagoško službo zgolj vrnil tja, kjer je z izjemo dravograjskih let že vedno bila, pri čemer pa je prvenstveno seveda šlo za boljše delovne pogoje in primernejše okolje.

Potočnikov prispevek nas skozi 20. stol. z NOB pripelje vse do najnovejšega obdobja (poudarki so še naprej na gospodarstvu, a tudi na zdravstvu, šolstvu in kulturi) z zelo častnim priznanjem Organizacije združenih narodov Glasnik miru v letu 1989 in osamosvojitveno vojno na Koroškem v lanskem letu. Vsekakor v tej študiji vidimo zasnovo kakšne celovitejšje zgodovine Slovenj Gradca, saj je dokaj nenavadno, da je zgodovinsko tako pomembno mesto, kot to nedvomno je, še vedno nima. Dobra opora zanjo sta tudi preostala prispevka v obravnavani monografiji.

Veliko zgodovine namreč neizogibno najdemo tudi v prispevku **NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA MISLINJSKE DOLINE**, ki ga je napisal umetnostni zgodovinar Marko Košan. Kot tak se je lahko bolj posvečal ljudskemu blagu, ki plemeniti njegov sestavek, sicer izpolnjen predvsem s stvarnimi opisi naravnega in ustvarjenega bogastva in s številnimi koristnimi podatki o njegovem nastanku oz. izvoru. Seznanja nas tudi z živalskimi in rastlinskimi posebnostmi (najdebelejša smreka v Sloveniji je v Radušah). Večkrat so mu v pomoč spomini gozdarja Mušiča. Izvedensko opisuje žage, mline, posebnosti kmetij in kozolce — najlepši primer tega ljudskega stav-

barstva kot dvojni toplar stoji pri Marovšku v Turiški vasi, pa tudi rezbarske izdelke in panjske končnice — izredno bogato Čarfovo zbirko. Tu preide na ljudske običaje, pesmi in domače posvetne in verske prireditve, pogosto skromne, kot je pač bilo življenje, a vendarle tudi vesele in sproščujoče.

Na kratko predstavi slovenjgraški govor kot sestavni del mežiškega narečja, ki po Logarjevem zemljevidu slovenskih narečij sega do najvišjih vrhov Pohorja vse do Rogle, kar bi moral biti nesporen dokaz, da je vsaj po tej strani slovenjgraška občina tudi koroška občina. Na jezikovni osnovi nam prav tako predstavi pretežno nemškost mesta in — tako rekoč — popolno slovenskost vaškega okolja.

Močno je poudarjen pomen starograjskega stolpa, ki je kot današnji zvonik ob rajhenburški najstarejši ohranjena bivalna utrdba na Slovenskem, na njem pa temelji vsa zgodovina Slovenj Gradca. Podrobno so opisani vsi drugi gradovi, ob slovenjgraškem tudi zgodovinski razvoj mesta. Nastanek zello starega oglatega mestnega pečata povezuje s kovnico denarja v 13. stol.

Seveda nobene zgodovine, posebej še ne slovenjgraške, ni mogoče pisati brez zgodovine kulture, zaradi česar je razumljivo, da se tudi pri Košanu marsikje srečujemo z isto snovjo kot pri Potočniku, le da jo zdaj spoznavamo — skladno z naslovom — mnogo temeljiteje zlasti na osnovi številnih opisov posameznih umetniških del ter življenjepisov njihovih ustvarjalcev, stalnih ali začasnih prebivalcev mesta. Srečamo se z žalostno usodo dveh velikih umetnikov, rojenih v Slovenj Gradcu — glasbenika Huga Wolfa in njegovega mlajšega sodobnika Ernsta Golla, za katera pa bo kdaj vendarle potrebno proučiti, ali izrecno nemško usmerjene ocene morda le ne pretiravajo z njuno umetniško veličino, pač že zaradi tega, ker zanje predstavljata skrajni jug takratnega tudi nemškega jezikovnega in s tem nacionalnega prostora. Škoda, da o veliki Wolfovi razstavi v letu 1990 ni zapisano ničesar.

Ključne osebnosti starejšega in novejšega kulturnozgodovinskega slovesa mesta pa so vsekakor ustrezno zastopane (tvorci baročnega razcveta, pozneje Davorin Trstenjak, Franc Berneker, Jakob Soklič, Ksaver Meško, ob koncu Karel Pečko in Jože Tisnikar).

Sklepni prispevek **OBCINA SLOVENJ GRADEC DANES** je delo profesorja Toneta Turičnika. Tako stvarnemu naslovu sledi pesniško navdihnjen opis planinskih pobočij ter doline z mestom, takoj za tem pa

Franjo Golob, Sem pobič rastov tam, lesorez, 1938

smo že sredi najraznovrstnejših podatkov o življenjskem prostoru občine in občanov. Razveseljivo: statistični podatki zajemajo iz lanskega splošnega popisa, po katerem ima občina 21.135 prebivalcev ali 74 na km², mesto s primestji pa okrog 10.000. Vsi podatki so zbrani dosledno in natančno, pogosto v primerjavi z republiko ter vseskozi naravnani v najmlajše obdobje občine.

Preseneča in zaskrbljuje izobrazbena sestava zaposlenih, ki republiško prekaša pri srednji in višji šoli (24,9 % : 19,4 % ter 6,4 % : 6 %), navzlic bolnišnici in veliki srednji šoli pa zastaja pri visoki izobrazbi (4,9 % : 5,6 %). Nanizani so podatki tudi o narodnem dohodku na prebivalca, s katerim je občina v zadnjih letih zelo napredovala, kar je opazno — tako rekoč — povsod; vrstijo se razčlemba gospodarskih in ne-izvrednih dejavnosti (družbena in zasebna podjetja, kmetijstvo, gozdarstvo, trgovina, turizem, promet, gradbeništvo), ob tem še podnebje pa še kaj. Beremo lahko najnovejše podatke tudi za zdravstvo in šolstvo (še brez nove osnovne šole), z istega vidika so prikazane vse kulturne ustanove — za knjižnico bi bilo gotovo razveseljivo, če bi bili v njej zares (še vedno?) deležni rednih predstavitev knjižnih novosti. Poudarjen je republiški in pogosto mednarodni pomen kulturnih prireditev ter medobčinski pomen nekaterih dejavnosti.

V občini je celo mnogo več avtomobilov kot televizorjev (okrog 6000:4700). Na koncu prispevek navaja, da mestna župnija Slovenj Gradec še vedno spada k starotrški dekaniji, in opiše občinska priznanja ter Bernekerjeve in Vrunčeve nagrade, prve za kulturnike in slednje za šolnike. Skratka, celovita podoba občine je s tem besedilom dobila vse najnovejše dopolnitve, a bi se zanjo le še dalo kaj dodati (recimo, natančnejši podatki o migraciji delavcev, ki hodijo na delo v sosednje kraje). Povezave s širšim območjem so nasploh premalo obdelane domala v vseh besedilih, prav tako velja za sodelovanje z zamejsko Koroško.

Slikovno polovico monografije lahko občudujemo v dveh delih. Prvi z večpomenskim naslovom **ZAKLADI SLOVENJ GRADCA IN MISLINJSKE DOLINE** je zgodovinski in prinaša posnetke štirih domnevno najstarejših ohranjenih listin iz preteklosti Slovenj Gradca (od 1441 do 1691) — žal brez nujnih vsebinskih pojasnil (kdo? komu? kaj? kdaj?), umestni bi bili tudi prevodi. Listine so odlično dopolnjene z najstarejšimi krajevnimi najdbami posode in kovancev. Sledijo štiri graščine

v Fischerjevi upodobitvi: Slovenj Gradec — dejansko je to tista najbolj znana nekdanja panorama mesta s Starim trgovom in Plešivcem; Galenhof; Vodriž — ta deluje še posebej veličastno, tako da še toliko bolj obžalujemo zdajšnjo zanemarjenost in divjo poraščenost njegovih sicer še vedno mogočnih razvalin; ter Legen, nekoč gotovo zelo lepa stavba.

Fotodokumentarni razdelek je najprej namenjen Hugu Wolfu, zatem pa vsekakor zanimivim najstarejšim slovenjgraškim, starotrškim in mislinjskim razglednicam. Razglednice spremljajo dragocene miniaturre umetnin najznačilnejših umetnikov, povezanih s Slovenj Gradcem z edinimi posnetki del med drugimi npr. F. Bernekerja, K. Pečka in J. Tisnikarja. Ta sklop je sklenjen z znamenitim mestnim pečatom iz 13. stol., opisanim v Košanovem prispevku, a ne tam ne tu ne zvemo, kje se izvornik danes nahaja.

V drugem delu z naslovom **SLOVENJ GRADec IN MISLINJSKA DOLINA V SLIKI** pa se vrstijo mojstrski posnetki doline, krajev, gotskih in baročnih umetnin, zgradb in ljudi v značilnih nošah ali z značilnimi poklici. Nedvomno je tu posebej na mestu še primerjava z **VODNIKOM PO MISLINJSKI DOLINI** profesorjev Staneta in Karle Berzelak, v katerem smo kakšna dva meseca prej lepo število teh posnetkov že videli, kar po mojem mnenju po nepotrebnem zmanjšuje izvirnost monografije. Ob vsej razkošni lepoti posnetkov v zares sijajnih barvah imam še eno pripombo: prave usklajenosti med besednim in slikovnim delom, tako zelo prisotne v knjigi Berzelakovih, v monografiji ne najdemo.

Prav na koncu pa so pregledni, številni in zelo dobrodošli **VIRI IN LITERATURA** k posameznim prispevkom.

Na to, kako in kdaj se piše zgodovina kakega kraja ali širšega območja, katere del takšna monografija vsekakor je, vpliva vrsta odločilnih dejavnikov. Za Slovenj Gradec ni dvoma, da ima pomembno zgodovino v vsakem pomenu te besede že od davne preteklosti vse do danes. S pridobitvijo mestnih pravic v letu 1267 spada med najstarejša mesta na Slovenskem in vse od takrat njegov širši pomen vedno prekaša njegovo velikost: pred dobrimi sto leti ima še vedno komaj kakšnih 1000 prebivalcev, zdaj dobrih sedemkrat toliko. Srečna značilnost kraja pa je, da je vedno imel ali pritegoval ljudi, ki so soustvarjali njegovo vlogo ter jo tudi proučevali in znali predstaviti javnosti. Med njimi so bili že v prejšnjem stoletju Davorin Trstenjak, v zdajšnjem pa s posamičnimi razpravami zlasti Ja-

kob Soklič, Marjan Zadnikar, Jože Curk, Ivan Grobelnik in Jože Koropec.

Tako se je nabralo že precej pisemenih virov, ki so bili neka-ko prvič zbrani v knjižici **SLOVENJ GRADec OB 700-LETNICI TRGA, 1251—1951**, ki so jo ob jubilejnem letu izdali študentje. Po obsegu sicer skromna prinaša obilico pomembnega gradiva, ki so ga poleg že nekaterih omenjenih prispevali še Ksaver Meško, J. Šašelj, J. Mravljak, B. Žolnir in Vanč Gams.

Navzlic takšnemu razmeroma močnemu posluhu za zgodovino mesta moram ugotoviti, da kakšne pomembne obletnice minejo povsem neopazeno, kar velja npr. tako za 700-letnico mesta (1967) in za 900-letnico prvega znanega zapisa slovenjgraškega krajevne- ga imena (Vindisk Graez) — 1991. Sicer pa: obletnice so zgolj trenutne ali kratkoročne spodbude, življenje pa ostaja kot nenehno spodbujanje.

Franček Lasbaher

Darja Kniplič: Vrta se, se vrta

(Galerija N. Kolar, Slovenj Gradec 1991)

Po starem bi rekli, da so se za Galerijo N. Kolar rotacijski stroji zavrteli drugič (po Regratovem cvetu Mile- ne Cigler), mislimo pa seveda na leposlovje (da ne bo založnik zaprepaščen) oz. pesniško zbirko vrteče se Darje Kniplič. Zapisano hoče biti tudi jezikovna igra, kakršen je tudi naslov pesniške zbirke, saj pledira bralčevi jezikovni omikano- sti, ki šele omogoča pravilno prebrati in v skladu s tem tudi umeti naslov v tem zapisu razmisleku podvržene zbirke.

Pesniški prvenec je sestavljen iz 38 pesmi, ki so razmejene v pet enot, kar pa je bolj rezultat dela likovnega oblikovalca in ilustratorja Zorana Ogrinca, ki je skupaj z naslovno prispeval pet risb, kot pa pesnične zave- stne izpovedne težnje oz. nuje po motivni, poetološki, idejni in še kakšni ko- herentnosti razdelkov.

Ker je ena izmed iztočnic literarne interpretacije go- tovo dejstvo, da je naslov umetniškega dela v prvi vrsti oko, ki določa ptičjo op- cijo vpogleda v tekst, obe- nem pa zavezuje bralca k enemu izmed možnih načinov branja, velja za Knipli- čino poezijo reči, da gre v njej za avtoričin spopad s pesniško besedo (v plemenitem pomenu seveda), ki ji ponuja oz. narekuje ustvarjalni postopek (ali pa spro- ročevalni), bralcu pa nalaga določeno opcijo kodiranja ali vsaj zelo discipliniran vstop v verze. Ta, recimo ji — igra z besedo, s semanti- ko, se pojavlja dovolj pogo- sto in nekatere rešitve so prav duhovite / Vrta se, se vrta ali Vrta se, se vrta ali Vrta se, se vrta Darja Kniplič; Velika noč bo Velika noč

/str. 5/ ali Drug v drugega izbruhana / ne bosta / bo- sta več /str. 19/ ali aja tuta- ja / tutaja al'aja /str. 25/ itd. itn./

Motivno najpogostejše »pribežališče« pričuječe poezije je senzualnost, ki je pogosto le še razgaljena, na golo čutnost znivelirana erotika /kakšna le-ta naj bi tudi bila?/. Toda ne vedno.

To dovolj pogosto žensko pozicijo / še posebej v »damski« literaturi zadnjih dveh desetletk / Knipličeva oplemeniti z bralčevemu čudenju podvrženo senzi- bilnostjo, fino satiro, ironi- jo, z videnjem in tu in tam kar hudobnim izrekanjem epitetonov na rovaš mo- škkih, ki so mnogokrat vzvod pritlehnosti, koder se tako pogosto znajdetta part- nerja v tem najstarejšem in včasih najstrašnejšem klin- ču v dvospolje združenih enospolnikov.

Zategadelj poezija Darje Kniplič ne sprošča, tudi ne osvobaja. Je trd pesniški obračun s sabo in svetom. In temu je zavidljivo zvesta. Dosledna. Ko že ponudi možnost odrešitve, kajti zadnja stran knjige naj bi bila po avtorjevi volji z bralcem vendarle prizanes- ljiva, če že ne prijazna, za- ključni s temi odščipnjenimi verzi:

...

Ampak, če te že ne morem osrečiti, ko goltava najino srečo, ko se ljubiva kot pošasti ne- odvisnosti in svobode, mi moraš odpustiti, da te zmeraj povabim na poljube z drugimi usni, kajti tudi to imaš tako rad. (str. 79)

A. Makuc

Slavka Dragolič: Punčka s kanglo

(Samozaložba, Ravne na Koroškem 1992)

V drobni knjižici (64 strani običajnega formata) je natisnjenih osem krajših besedil in eno daljše; nekatera so že bila objavljena v Odsevanjih. Knjižica ponuja ljubeznivo podobo avtoričinega zanimanja za svet otrok in doživljanje oz. podživljanje le-tega. Prvi trije teksti (Mačka po italijansko, Križevnik in Erjavček) obujajo spomine na otroška leta doma na Primorskem, prva dva sta postavljena še v okvir vojnih časov, tretji pa je prijazna podoba domačega praznika s simpatičnim portretom starega očeta. Naslednja besedila — črtice, slike — so upodobitve spominov, in sicer drobnih materinskih doživetij ob otrocih in z otroki (Pesem in svetloba, Radost poletja, Punčka s kanglo, Pačka s srečo, Poletje na peči in Smehljajoče se češnje). Vsa besedila so pripravljena v 1. osebi, torej neposrednejša in z več liričnosti: zgodbe se zaokrožajo (razen delno pri prvih dveh) v idilične podobe razumevanja med otrokom in odraslim, prežete so s prisrčnim čustvovanjem in prijaznim humorjem in so izraz materinsko-otroške sreče. Zato je razumljivo, da zapletenih in usodnih položajev in stisk ni, prav tako ne dramskega in pripovednega stopnjevanja. Upodobitveni postopki so nezahtevni, avtorica se giblje v obsegu svojih možnosti. Vsebinska podob je enoznačna, enostavno izpeljana, morda so poudarjeno opazni deminutivi (prisrčnost!) in dialogi, ki so tu pa tam premalo pretehtani. Zgodbo Erjavček bi bilo smiselno razdeliti v dve zgodbi: prvih pet in pol strani nima trdne zveze z nadaljevanjem. Drobna opažanja poglobljajo iluzijo in so učinkovita, nekatere domače besede in ljudski reki poživljajo pripoved (naphan, drobžek — otroci, tepka — neumnica, kovaški meh, nebo je čisto kot ribje oko itd.) in ustvarjajo pridih odmikajoče se preteklosti. Veliko je izkustvenega znanja in poučevanja, sporočil za otroke in odrasle (recimo, otroka ne smeš razočarati!), kar je utemeljeno z otroškimi doživetji oz. izhaja iz ravnanja

odraslih, doumeti pa želi drobne otroške nagibe in včasih komaj slutene želje.

Skratka, prijazno, neproblemsko branje je to in odraslemu bralcu budi lepe spomine na njegova otroška leta in jih prepreda z nostalgijo po minulem, mladim pa odkriva svet, ki je varnost, mir in sreča, svet, ki ga mnogi v tem nemirnem času tako pogrešajo. Spoštljivemu branju in videzu knjige dodajajo naklonjen delež primeren izbor tiskarskih črk in podobe ljudskih ornamentov. Knjiga je izšla v nakladi 300 izvodov, natisnila jo je Grafika Prevalje, lektorirala pa M. Potočnik.

T.T.

JAJČARIJA

(Ljudski običaj)

V Razborju pod Uršljo goro je še živ ljudski običaj JAJČARIJA. Ima večstoletno tradicijo v tem kraju. Izvaja se 3. maja — na predvečer goda sv. Florjana — zaščitnika ognja. V pomladanskem času je veliko jajc — z darovanjem le-teh se želijo prikupiti svetniku.

Fantje — dobri pevci in muzikant s harmoniko »frajtonerco« se zberejo na predvečer sv. Florjana. Enega od pevcev opremijo s košaro (cejno) za nošenje jajc, drugega z nahrbtnikom za nošenje mesa in klobas. Tako opremljeni hodijo po Razboru od hiše do hiše — seveda ponoči.

Ko pridejo k hiši, zunaj zapojejo pesem, da prebudijo domače. Potem gredo v kuhinjo. Na čelu gre muzikant, ki igra. Na mizi jih čaka pijača — sadjevec, žganje, svinjska krača ali drug kos prekajenega svinjskega mesa in klobasa ter šopek za muzikanta. Jajca in šopki za ostale fante so skriti v skledi ali slamnici, bodisi v peči, omari — skratka, fantje jih morajo poiskati. Šopki so pripravljani v tistih hišah, kjer živijo dekleta. Ker se ne ve, koliko fantov bo prišlo, šopkov navadno ni za vse. Kdor je spretnejši in iznajdljivejši, ga dobi in si ga zatakne za klobuk, nereden pa ostane brez njega. Ko najdejo jajca, jih preštejejo in dajo v košaro. Gospodinja jim predhodno

FLORJANSKA (Razbor pod Uršljo goro)

Zbrala: Anica Meh

Notni zapis: Jože Leskovar

Moški

1. Le-pi so res le-tni ča-si, a naj-le-pša je po-mlad, di-ho-la
2. Sre-di le-pe te po-mla-di svet'ga je Flor-ja-na god, di-ho-la
6. Mi ga bo-mo pa pro-si-li da vas ob-va-rje vseh ne-zgod, di-ho-la

1. dri-ja-drom, di-ho-la dri-ja-drom, a naj-le-pša je po-mlad.
2. dri-ja-drom, di-ho-la dri-ja-drom, svet'ga je Flor-ja-na god.
6. dri-ja-drom, di-ho-la dri-ja-drom, da vas ob-va-rje vseh ne-zgod.

3. kitica:

Na sve-te-ga Flor-ja-na god šli smo fa-mlje na to pot, di...

4. kitica:

Svet'ga Flor-ja-na za-to ča-stimo, ker on je velik pre-pro-snik, di...

5. kitica:

Za-to ga tu-di vi ča-stite in daruj-te mu za god, di...

FLORJANSKA

1. Lepi so res letni časi, a najlepša je pomlad, di-ho-la dri-ja-drom, di-ho-la dri-ja-drom, a najlepša je pomlad.	4. Svet'ga Florjana zato častimo, ker on je velik preprosnik, di...
2. Sredi lepe te pomladoli svet'ga je Florjana god, di...	5. Zato ga tudi vi častite in darujte mu za god, di...
3. Na svetega Florjana god šli smo fantje na to pot, oli...	6. Mi ga bomo pa prosili, ola vas obrarje vseh nezgod, di...

pripravi ob štedilniku blagoslovljen les vrbe — iz butare od cvetne nedelje. Iz tega lesa vsak fant naredi lepo izrezljan križec. Medtem ko fantje delajo križce, vmes pojo ob spremljavi harmonike. Za muzikanta mora narediti križec eden izmed fantov, ker ta nima časa. Križce nato zataknejo povsod tam, kjer so jih čakali darovi — v steklenico s pijačo, v kozarce, v skledo, kjer so bila jajca, za svete podobe. Tako domači zjutraj vedo, koliko fantov jih je ponoči obiskalo — kolikor je križcev, toliko je bilo fantov. Pijačo spišejo, jajca, meso in klobase pa nesejo s seboj. V kuhinji vse pospravijo. Ostanke blagoslovljenega lesa skurijo v štedilniku. Potem zapojo

FLORJANSKO

1. Lepi so res letni časi,
a najlepša je pomlad,
di hola drijadrom,
di hola drijadrom,
a najlepša je pomlad.
2. Sredi lepe te pomladi
svetga je Florjana god,
di hola drijadrom,
di hola drijadrom,
svetga je Florjana god.
3. Na svetega Florjana god
šli smo fantje na to pot,
di hola drijadrom,
di hola drijadrom,
šli smo fantje na to pot.
4. Svetga Florjana zato častimo,
ker on je velik preprošnik,
di hola drijadrom,
di hola drijadrom,
ker on je velik preprošnik.
5. Zato ga tudi vi častite
in darujte mu blago,
di hola drijadrom,
di hola drijadrom,
in darujte mu za god.
6. Mi ga bomo pa prosili,
da vas obvarje vseh nezgod,
di hola drijadrom,
di hola drijadrom,
da vas obvarje vseh nezgod.

Predstavnik fantov gre nato v spalnico, kjer ležita gospodar in gospodinja in jima reče: »Dober večer! V imenu vseh fantov se vam najlepše zahvaljujem za vse, kar ste nam podarili, da bi vas svet' Florjan obvaroval kakšnega hudega ognja. Vabimo vas na jajčno veselico, ki bo v soboto večer pri Rštovniku.« Fantje v veži vskliknejo: »Živijo!« Potem zapojo:

*»Adijo, pa zdravi ostan'te,
na nas pa nikar ne pozab'te.
Mi moramo iti in vas
zapustiti,
mi moramo iti od vas.«*

Muzikant še zaigra:

*»Tristo kapljic, tristo let,
Bog vam daj na svet' živet,
živijo, oj živijo,
oj živijo na svet'.«*

V soboto je potem »jajčna veselica«. Vsi, ki so darovali svetemu Florjanu, pridejo na to prireditev. Na mizi so narezana trdo kuhana jajca, nariban hren in narezano kuhano svinjsko meso in klobase. To je prva jed za darovalce. Ob polnoči fantje zopet zapojo FLORJANSKO. Za klobuki morajo obvezno imeti šopke. Če so se jim že posušili ali pokvarili, si morajo narediti druge. Potem sledi jed »šnite« — to je na rezine narezan bel kruh — poveljan v umešanih jajcih in sevren v masti. »Šnite« morajo biti zelo »kosmate.« Na njih se mora držati veliko jajc.

Nad vhodnimi vrati domačije, kjer je jajčna veselica, je obešen »jajčni venec« ali kako drugače okrašena vrv z nanizanimi izpihanimi jajčnimi lupinami. Veselica traja do zgodnjih jutranjih ur.

Tako še danes ta ljudski običaj povezuje krajane Razborja — raztresenega hribovskega zaselka pod Uršljo goro, da pozabijo na dnevne težave in skrbi.

Zapisala:
Anica MEH

Retrospektivna razstava slikarjev Franja Goloba in Lojzeta Šušmelja

20. marca 1992 so v Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec odprli razstavo likovnih del slikarjev Franja Goloba (1913—1941) in Lojzeta Šušmelja (1913 do 1942), ki sta bila življenjsko in umetniško tesno povezana s Koroško in njenimi ljudmi.

Likovni opus obeh slikarjev je bil dokaj celovito predstavljen že leta 1961 na razstavi v Mariboru, slovenjgraška pa jo dopolnjuje po številu predstavljenih del kot tudi novih strokovnih dognanj. Za to ima največ zaslug avtor razstave in pisec teksta za katalog kustos Marko Košan.

Razstava Goloba in Šušmelja je po svojem značaju vendarle nekoliko nenavadna retrospektiva. Skupaj nam predstavlja dva slikarja, predvsem zato, ker so ju

družili podobni umetnostni cilji in dolgoletno prijateljstvo; razstava pa se od drugih retrospektiv razlikuje še v tem, da z likovnimi deli zajema le nekaj ustvarjalnih let. Življenjski usodi obeh slikarjev se namreč končata pod streli okupatorjev že v letih 1941/42.

V retrospektivnih pregledih posameznih umetnikov se njihov razvoj pogosto prikazuje s pomočjo triade zgodnjega, zrelega in poznega obdobja. V primeru Goloba in Šušmelja to ni mogoče, zato pa je toliko več možnosti za ugibanja o tem, ali so ohranjena dela še iz zgodnje ali pa morda iz zrele stopnje njenega ustvarjanja. Vendarle je njuna usoda nepreklicno dejstvo in jo delita še z nekaj drugimi likovniki predvojnne generacije, katerih ustvarjalni opusi so ostali

Franjo Golob, avtoportret, litografija, 1936

torzo, denimo, kiparja Janez Weiss in Milena Dolgan, slikar Vito Globočnik in drugi.

Na kratko lahko zapišemo: komaj nekaj ustvarjalnih let in kar obsežna umetniška bera risb, grafik, akvarelov in slik ter celo kipov (L. Šušmelj). Zvedeli smo, da je del še več, vendar nekatera zaradi slabega stanja niso mogli razstaviti, druga pa so nedosegljiva.

Razstava nam je kljub temu ponudila, v smiselnem prerezu, dober pregled nad glavnimi vzvodi in izhodišči ustvarjanja obeh slikarjev. Zanje so odgovorni predvsem njun prvi učitelj France Kralj, dediščina ekspresionistične likovne prakse, in kasneje zagrebški slikarski krog. Na razstavi sta bila slikarja smiselno ločeno predstavljena in tako je lažje opaziti tudi bistvene razlike med njima.

Razumljivo je, da je na razstavi bil najbolj poudarjen tisti del Golobove in Šušmeljeve ustvarjalnosti, s katerim sta se zapisala v zgodovino naše likovne umetnosti: gre za dela, v

katerih nastopa koroški svet ob Dravi in ljudje, ki so tu živeli.

Ob prvem pogledu na ta dela bi najprej lahko pomislili, češ predstavljata se pač dva zanimiva krajinarja in opisovalca kmečkega življa. Zaradi lesorezov Nmay čriez izaro po motivih-koroških ljudskih pesmi (Golob) in linorezih Kobanskih motivov (Šušmelj) pa se nam slikarja lahko kažeta tudi — prvi kot tenkočutni prevajalec ljudske poezije in drugi kot popisovalec tihe lepote koroškega hribovja.

Morda je takšna ocena celo prava, a bi ji vendarle kazalo dodati še pomemben podatek o socialni angažiranosti obeh slikarjev. Resnica je, da sta slikarja umetniško zorela prav v času, ko je bila socialna kritičnost ena od zelo pomembnih sestavin likovne umetnosti na Slovenskem.

Socialnokritično usmerjenost so še posebej gojili tisti slikarji, ki so se šolali na zagrebški likovni akademiji. Nekateri izmed njih so pozorno prisluhnili slikarju

Krstu Hegedušiču, ustanovitelju angažirane likovne skupine Zemlja.

Med temi likovniki sta bila tudi Golob in Šušmelj in niti ni nenavadno, da sta se pridružila Grudi, združenju, v okviru katerega je skupina slovenskih likovnikov poskušala tudi pri nas uresničiti »zemljašem« podobne umetnostne in družbene cilje.

Zdi se, da sta se te naloge najbolj vneto lotila prav naša slikarja, ki sta princip socialne reportaže uresničevala v domačem, ruralnem okolju, kamor sta se vrnila po končanem študiju. V tem okolju pa nista le ustvarjala, ampak tudi kulturno-organizacijsko delovala: spodbujala sta ljudi k ustvarjanju, organizirala društveno življenje, prirejala razstave in s svojimi angažiranimi idejami javno nastopala.

Če se sedaj vrnemo k njunim delom, potem moramo ugotoviti: res je, da sta tedaj ustvarila krajine in mnogo podob kmečkega življa, ki je životaril na skopi koroški zemlji. Toda ta dela imajo še nek dodatni pomen, saj gre za določene kraje, ki so naslikani tudi zato, ker se je tod težko živelo, in za določene sloje ljudi, ki jim je bilo tedaj vse prej kot lahko živeti. Takšno je sporočilo Šušmeljevih osamljenih deklic in dečkov sredi vaške ceste in kmetov sredi dela, pa Golobovih s težkimi in zamolki-

mi barvami upodobljenih, viničarjev, rudarjev, koscev.

Seveda ta dela niso glasni protesti proti socialnim krivicam, vendarle pa živijo s svojim časom, časom, ko ni bilo vseeno, če slikar upodablja cvetje ali kmečko delo. In če je kakšen umetnik posvetil socialno pereči stvarnosti vse svoje ustvarjalne potenciale, je imelo to še poseben pomen, ne le umetnostni, ampak tudi politični ter, končno, na Koroškem v letih 1939—1940, še nacionalni pomen.

Tedaj so bile to resne in usodne odločitve, o čemer govori tudi tragični konec obeh naših slikarjev.

Golobovo in Šušmeljevo slikarstvo se obenem vključuje tudi v tradicijo slovenske ruralistične likovne prakse, ki je po svojih usmeritvah in pomenih izjemno heterogena. V njej ima pomembno mesto tudi angažirana likovna ustvarjalnost, ki jo Golobovo in Šušmeljevo slikarstvo nedvomno zaključuje. Omenjeno poglavje ostaja, tudi po zatrdilu avtorja razstave, odprto in prepuščeno bodočim raziskavam problematike slovenske moderne likovne umetnosti. Še posebej tiste iz tridesetih let, ki nas še čaka; slovenjegraška razstava je (k temu bodočemu projektu) že prispevala pomemben delež.

dr. Iztok Durjava

Lojze Šušmelj, avtoportret, linorez, 1939

ODSEVANJA,

časopis za leposlovje in kulturna vprašanja.

Izdajatelj: Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec in Literarni klub Slovenj Gradec.

Uredniški odbor: Darja Kniplich (glavna in odgovorna urednica), Andrej Makuc (poezija, dramatika), Tone Turičnik (proza), Franc Juričan (esejistika), Blaž Prapotnik (oblik., teh. urednik), Alenka Horvat, Matjaž Zanoškar in Andreja Gologranc (tajnica uredništva).

Naslov uredništva: ZKO Slovenj Gradec, Francetova 5, 62380 Slovenj Gradec. Telefon: (0602) 42 660.

Naklada: 600 izvodov.

Tisk: Koroška tiskarna, Slovenj Gradec.

Cena: 120 SIT.

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije sodijo Odsevanja med proizvode, za katere se plačuje prometni davek po stopnji 5 %.

Slovenj Gradec, 18. oktobra 1992

Sponzor 21. št. Odsevanj: NOVA OPREMA

PRISPEVEK K ZGODOVINSKEMU ORISU RAZVOJA NOVE OPREME

Gostilna Narodni dom v Slovenj Gradcu, 1922

Korenine Tovarne oblazinjenega pohištva Nova oprema Slovenj Gradec segajo v leto 1952, ko je tedanji Mestni ljudski odbor Slovenj Gradec v mesecu marcu reorganiziral upravo Mestnih gostinskih in obrtnih obratov in ustanovil samostojne obrtne delavnice. Tako je z odločbo 25. marca 1952 ustanovil Mestno sedlarstvo in tapetništvo Slovenj Gradec: to je rojstni dan sedanje Nove opreme. Izdelovali so sedlarske, tapetniške in usnjeno-galanterijske proizvode. Leta 1954 se je preimenovalo v Obrtno podjetje Oprema Slovenj Gradec in razširilo dejavnost z ustanovitvijo mizarske delavnice. Delovne prostore si je podjetje uredilo v Štelcerjevi hiši, zatem pa se preselilo v sosednjo Druškovičevo hišo na Glavnem trgu, v kateri je bila med obema vojnoma gostilna Narodni dom (zdaj trgovina Kmetijska tehnika in LB — Temeljna koroška banka). Podjetje je v letu 1955 zaposlovalo 52 delavcev. K Opremi je sodil tudi obrat Konfekcija; ta je imel delovne prostore v prosvetni dvorani v Starem trgu. Podjetje je zaprosilo občino za dodelitev prostorov v nekdanji kasarni v Starem tr-

gu: 1. julija 1957 je Občinski ljudski odbor Sl. Gradec dodelil v upravljanje del prostorov v kasarni, čeprav se je podjetje v te prostore preselilo že prej (1956).

Posebej je zanimivo, kako so se k Opremi pridružila še nekatera manjša obrtna podjetja: Splošno krojaštvo Slovenj Gradec (1956), Krajevna šiviljska delavnica Šmartno (1957) in Za-

družna mizarska delavnica Slovenj Gradec (1958). Tako je Oprema razširila proizvodno dejavnost: poleg sedlarskih, tapetniških in usnjeno-galanterijskih izdelkov, usnjene konfekcije in zaščitnih sredstev so izdelovali še ženske in moške delovne obleke in plašče ter mizarske izdelke.

Z odločbo z dne 21. marca 1959 se je Obrtno podjetje Oprema preimenovalo v Industrijsko podjetje Nova oprema Slovenj Gradec. Zaradi specifičnosti proizvodnje se je konfekcijska delavnica odcepila in 1. aprila 1960 je bilo ustanovljeno samostojno Obrtno podjetje Zaščitnik, ki se je pozneje združilo z Obrtnim podjetjem Komfort; obe združeni podjetji sta prerasli v podjetje Prevent.

Zaradi hitrega razvoja oz. širitve dejavnosti je prišlo do ponovne spremembe imena. Z odločbo z dne 11. julija 1963 je Oprema prerasla v Tovarno oblazinjenega pohištva Nova oprema Slovenj Gradec.

Tovarna je imela svojo prodajalno v Slovenj Gradcu, v letih 1963—1968 pa tudi v

Krškem. Tovarna Nova oprema se je 1. julija 1974 pripojila k Lesni Slovenj Gradec. V tem času je zgradila ob starih še nekatere nove delovne prostore (hale) in zaposlila nove delavce. Leta 1984 se je k Novi opremi pridružilo dravograjsko obrtno podjetje Mizarstvo in tapetništvo, leta 1988 pa je bilo ukinjeno.

Tovarna oblazinjenega pohištva Nova oprema Slovenj Gradec se je 1. avgusta 1990 odcepila od Lesne Slovenj Gradec in postala samostojno podjetje, ki zaposluje okrog 270 delavcev (1992).

Podjetje je v štiridesetletnem razvoju doživljalo vzpone in padce. »Večkrat smo nihali na meji rentabilnosti vse do lanskega leta. Korenito smo posegli v organizacijo dela, proizvodni proces in raziskavo trga. Ti koraki so bili v najtesnejši zvezi z velikimi vlaganji v strojno opremo in izobraževanje kadrov,« poudarja Filip Jelen, ekonomist, direktor Nove opreme. Izdelki Nove opreme (vzmetnice, ležišča, sedežne garniture) so se uveljavili na tujih trgih (65 % celotne proizvodnje), največ v Nemčiji, na Švedskem, v Avstriji, Italiji, Rusiji in v arabskih državah.

Nova oprema snuje na dobrih temeljih obetajoč razvoj za prihodnost!

Jože Potočnik

Panorama Slovenj Gradca, v ospredju Nova oprema, 1992

NACA ROJNIK

Za mlado kiparko, ki je v sedemdesetih letih študirala na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in v osemdesetih letih pripadala prodorni generaciji mladih ustvarjalcev, ki so vstopali v slovenski likovni prostor, gotovo ni bilo lahko zapustiti center dogajanja in se preseliti v Slovenj Gradec. Kiparka ni prišla na periferijo likovnega dogajanja, saj pomeni Slovenj Gradec prav na likovnem področju svojevrsten fenomen, temveč je kljub vsemu izgubila stik s svojo generacijo in je zato dalj časa ohranila navezanost na akademijske vzore. Tudi pedagoško delo, ki se mu je posvetila kar nekaj let, je zahtevalo celega človeka in je upočasnilo kiparkin razvoj. Vendar se je počasi izvila iz ustaljenih kalupov in našla suvereno likovno izpoved. Z intenzivnim delom in študijskim pristopom je ustvarila enovit opus, ki je začel nastajati že po letu 1980, a se je zakrožil šele z deli, nastalimi v zadnjih dveh letih. Kiparka se je celovito predstavila na prvi samostojni razstavi decembra 1991 v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu. Tej razstavi je sledila po izboru podobna razstava v Napotnikovi galeriji v Velenju, dopolnjena pa predstavljena tudi likovnemu občinstvu v Mariboru (Salon Rotovž, oktober 1992).

Kakšna so torej dela naše kiparke? Kiparke, ki je vendarle v Slovenj Gradcu našla ugodno klimo za svoje ustvarjanje in ki se je dobrih deset let po svojem prihodu v Slovenj Gradec prvič predstavila in prejela tudi Bernekerjevo priznanje.

Rojnikova se je nekaj let posvetila pedagoškemu delu, kar je upočasnilo njen kiparski razvoj. Kljub temu je bera njenih del dovolj bogata, z logično rastjo in kontinuiteto. Veliko je portretirala in tako s konvencionalnim pristopom po svoje reševala za kiparja najosnovnejši motiv. Ustvarjala je plastično, prepričljivo in z veliko mero občutka za snov in obliko. Vsak nov portret ji je bil izživ in udejanjenje — materializacija vizualnih in miselnih konotacij, hkrati pa se ji je vsakokrat odprl nov problem in zanj tudi nove rešitve. Izbrala je slikovit način modeliranja, kar je

Rodila se je leta 1951 v Ljubljani. Po končani Šoli za oblikovanje je študirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. V Slovenj Gradcu živi in ustvarja že od leta 1977. Vrsto let je bila tudi likovni pedagog, od leta 1992 pa je samostojni kulturni delavec.

Sodelovala je na razstavah Koroških likovnih umetnikov in Koroškem likovnem bienalu, kjer je prejela odkupno nagrado. Razstavljal je tudi na razstavah Društva slovenskih likovnih umetnikov ter leta 1991 na

II. medregionalni razstavi v Murski Soboti, Celju, Kranju, Ajdovščini in Novem mestu.

Leta 1991 je imela prvo samostojno razstavo v Slovenj Gradcu, tej je sledila razstava v Napotnikovi galeriji v Velenju in v Salonu Rotovž v Mariboru. Leta 1992 je dobila tudi Bernekerjevo plaketo za ustvarjalno delo na področju kiparstva. Iste leta je dobila tudi naročilo za izvedbo skulpture — pomnika žrtvam agresije na Slovenijo: skulptura ima svoje mesto v parku v Slovenj Gradcu.

Naca Rojnik

Študijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
1992

886 3

3004618

KOROŠKA OSREJUNJA KNJIZNICA
PRAVNE

COBISS

od nje zahtevalo dvojen napor. Slediti je morala formi, jo kljub razgibanosti tudi ohraniti, hkrati pa je nastajala na površini zanimiva tekstura, skladna z materijo in kiparkinim občutkom za skoraj slikarsko obravnavane površine. Naca Rojnik je tej dvojnosti primerno izbirala tudi portretiranje. Zanimati so jo morali kot osebnosti in šele potem je bila pripravljena ujeti njihovo likovno podobo. Materialno utelešenje teh por-

tretev se pogosto ni vezalo na enega samega upodobljenca oziroma konkreten model, temveč je kiparka velikokrat različne »tipe« modelov združila v eno likovno delo. Seveda to ni postalo pravilo, govorimo lahko le o nekaterih takšnih primerih, pri večini portretov gre za čisto »navadne« portrete, kjer se konfrontirata portretiranec in kipar ob njunem medsebojnem stiku ter ob likovni senzibilnosti ustvarjalca se tako iz-

vija likovno delo. Kiparka tudi ni naključno izbrala materiala; za njene stvaritve ji najbolj ustreza tehnika žgane glinice: ta je topla, neposredna, voljna in prvobitna. Kot takšna ji je najbolj služila za prvinsko izpovednost, ob kateri so nastajala nova dela.

Rojnikova se je pred desetletjem lotila prastare likovne teme — upodabljanja človekovega telesa. Njeni akti — torza so razpeti med golim likovnim zanimanjem za formo, telesnost in teksturo, hkrati pa so sponatne kreacije, ki izražajo vse tisto, kar poznamo iz kulture obravnave ženskega telesa. Materinstvo, ženskost in erotičnost se dovolj jasno kažejo tudi v delih naše kiparke, nič ni prikrito, je silovito, elementarno ter prihaja na površje vse, kar je skrito v podzavesti. Umetnične upodobitve ženskih figur, ki so zavešno torza, so polne notranje napetosti in so kljub malim dimenzijam monumentalne. Ponekod nastopajo v parih, v medsebojni komunikaciji, ki kljub nakazanim gibom zakrnelih rok in nog še ne ustvarijo dinamičnega principa, ki bi mu lahko rekli gibanje. Figure so največkrat napol sedeče in ležeče, kadar stojijo, je trup v vsej masi statičen, absoluten in trden; do neke mere je tudi shematiziran, s poudarkom na slikarski obravnavi površine.

Rahlo koloriranje skulptur, govorili bi lahko o — v niansah nanešenih — rožnatih tonih, ki jih ponekod nadomesti okrasta in siva, igra v teh delih posebno vlogo. Umetnica sicer nima slikarskih ambicij, barva ji pomeni dopolnitev vseh, v kiparskem jeziku izraženih likovnih premis. Kiparstvo je Naci Rojnik osnovna potreba — nuja, ki jo žene v odkrivanje vseh razsežnosti kiparstva, da se spopada z materijo, črpa energijo, kjer zgorava in se znova prerodi. Dopolnitev temu ustvarjalnemu procesu pa so tudi risbe, kot rojstvo ideje, pa vendar so dovolj suverene, da jih moremo izpostaviti kot enakovredno umetnično stvaritev. Zasvojijo nas s spontanostjo, lahkotnostjo, pogumno potezo in pristnim sporočilom, ki se veže na njeno sugestivno kiparstvo.

Milena Zlatar